

Učitelé jako oběti šikany

Lenka Uhrová

Bakalářská práce
2016

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lenka Uhrová**
Osobní číslo: **H130252**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **prezenční**

Téma práce: **Učitelé jako oběti šikany**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti šikany, školního prostředí a osobnosti učitele.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníkového šetření.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BENDL, Stanislav. Prevence a řešení šikany ve škole. Vyd. 1. Praha: ISV, 2003, 197 s. ISBN 80-86642-08-9.

CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 265 s. ISBN 978-80-247-1369-4.

KOLÁŘ, Michal. Bolest šikanování. Vyd. 2. Praha: Portál, 2005, 256 s. ISBN 8073670143.

MARTÍNEK, Zdeněk. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009, 152 s. ISBN 978-80-247-2310-5.

ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ. Jak na šikanu. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 155 s. ISBN 978-80-247-2991-6.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Anna Petr Šafránková, Ph.D.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

9. prosince 2015

Termín odevzdání bakalářské práce:

27. dubna 2016

Ve Zlíně dne 9. prosince 2015

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 1.4. 2016

or

Wkysa

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédá k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou šikany vůči učitelům ze strany žáků na druhých stupních základních škol v okrese Břeclav. Teoretická část bakalářské práce se skládá ze tří hlavních kapitol. Nejprve je v teoretické části práce definována šikana, její formy, vývojová stádia a aktéři šikany. Druhá kapitola se zaměřuje na vztah mezi žákem a učitelem, který je důležitým aspektem jejich vzájemného chování. Poslední kapitola se věnuje samotné šikaně učitelů. V praktické části je hlavním cílem zjistit názory učitelů druhých stupňů základních škol na šikanu vůči učitelům v případě, kdy agresory jsou žáci, a to formou dotazníkového šetření.

Klíčová slova: šikana, agresor, oběť, žák, učitel

ABSTRACT

This bachelor thesis deals with issue of bullying, specifically bullying of teachers by their pupils from upper primary school grades in district of Břeclav. Theoretical part of the thesis contains three main chapters. Firstly there is a definition of concept of bullying, its form, stages as well as actors. Second chapter focuses on relationship between the pupil and the teacher which is significant aspect of their mutual behaviour. The last chapter describes the bullying of teachers itself. Empirical part of this thesis aims to explore upper primary school teachers' opinions of the issue of bullying in case pupils are the aggressors by using a questionnaire as a method of survey.

Keywords: Bullying, aggressor, victim, pupil, teacher

Poděkování

Děkuji Mgr. Anně Petr Šafránkové, Ph.D. za její vstřícný přístup, trpělivost, odborné rady a připomínky, které mi vždy s ochotou poskytla při vedení mé bakalářské práce.

Dále bych také chtěla poděkovat ředitelům základních škol v okrese Břeclav, kteří mi umožnili provedení výzkumného šetření na jejich školách a především pak učitelům, na něž se má práce zaměřovala, a díky nimž jsem dospěla k cenným závěrům. V neposlední řadě bych také ráda poděkovala své rodině a svému příteli za drahocennou podporu a pomoc, kterou mi poskytovali po celou dobu mého studia.

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 ŠIKANA VE ŠKOLNÍM PROSTŘEDÍ	12
1.1 KLASIFIKACE FOREM ŠIKANY	13
1.2 VÝVOJOVÁ STÁDIA ŠIKANY	14
1.3 AKTÉŘI ŠIKANY	16
2 VZTAH MEZI UČITELEM A ŽÁKEM	20
2.1 OSOBNOST UČITELE.....	21
2.2 SPECIFIKA AUTORITY UČITELE	24
2.3 OSOBNOST ŽÁKA	25
2.4 VLIV RODINY A VRSTEVNICKÉ SKUPINY NA CHOVÁNÍ ŽÁKA	26
3 ŠIKANA UČITELŮ ZE STRANY ŽÁKŮ	29
3.1 PROJEVY ŠIKANY UČITELŮ ZE STRANY ŽÁKŮ	30
3.2 PŘÍČINY ŠIKANY UČITELŮ ZE STRANY ŽÁKŮ	31
3.3 NÁSLEDKY ŠIKANY UČITELŮ ZE STRANY ŽÁKŮ	32
3.4 ŘEŠENÍ ŠIKANY UČITELŮ ZE STRANY ŽÁKŮ	33
3.5 PREVENCE ŠIKANY UČITELŮ ZE STRANY ŽÁKŮ	35
II PRAKTICKÁ ČÁST	37
4 DESIGN VÝZKUMU	38
4.1 VYMEZENÍ VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU	38
4.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	39
4.3 CÍLE VÝZKUMU	40
4.4 VÝZKUMNÝ SOUBOR	40
4.5 TECHNIKA SBĚRU DAT	41
4.6 METODY ANALÝZY DAT	41
5 ANALÝZA DAT	42
5.1 OVĚŘENÍ HYPOTÉZY	59
5.2 INTERPRETACE DAT	61
5.3 DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	64
ZÁVĚR	67
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	69
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	72
SEZNAM GRAFŮ	73
SEZNAM TABULEK	74
SEZNAM PŘÍLOH	75

ÚVOD

Šikana je jeden z nejzávažnějších problémů dnešního školství, ale také celé společnosti. V současné době patří mezi velmi závažné negativní jevy ve školství a je komplexním problémem, tedy nejen pedagogickým, ale také psychologickým a morálním. Když se řekne slovo šikana ve školním prostředí, spojí si tento pojem naprostá většina lidí se šikanou mezi žáky, nikoli však se šikanou ze strany žáků vůči učitelům.

Proto se v naší bakalářské práci zabýváme tématem šikany učitelů ze strany žáků, jelikož se jedná v současné době o velmi aktuální, závažný a stále narůstající problém, který dosud zcela nevstoupil do povědomí naší společnosti, a tak je zapotřebí si jej uvědomit a upozornit na něj. Problematika šikany učitelů ze strany žáků souvisí především s nekázní, problematickým chováním a narůstající agresivitou žáků, kteří jsou ve vyučovacích hodinách nezvladatelní a učitelé jsou často bezbranní a neví si rady. To potvrzují i Říčan a Janošová (2010), kteří ve své publikaci praví, že žáci jsou v dnešní době velmi drzí, neuctiví a neposlušní a učitel se jim tak musí mnohdy doprošovat, aby mohl konat svou práci. Je velmi smutné, že mnohdy je agresivita dětí vlastně podporována naší společností s odůvodněním, že v dnešním světě se prosadí a uspěje pouze silný jedinec.

Bakalářská práce se skládá ze dvou částí, a to z části teoretické a praktické. Teoretická část se v první kapitole zabývá vymezením pojmu šikana, tedy tím, co se tímto termínem rozumí. Dále zde seznamujeme čtenáře s jednotlivými formami šikany, s průběhem jejího vývoje a také s aktéry šikany. Další kapitola se věnuje vztahu mezi učitelem a žákem, který je základním aspektem, od něhož se tato problematika odráží. Důležitou roli ve vztahu učitele a žáka bezesporu hraje jejich vzájemná komunikace, dále také osobnost žáka, osobnost učitele a jeho schopnost si u žáků vybudovat respekt a autoritu, která je předpokladem úspěšnosti učitelovy práce. Neboť učitel bez autority ničemu nenaučí. V závěru této kapitoly poukazujeme na výrazný vliv rodiny a vrstevnické skupiny na chování žáků. V poslední kapitole teoretické části se zaměříme na zvolenou problematiku, tedy na samotnou šikanu učitelů ze strany žáků. Nejprve si vymežíme projevy, příčiny a možné následky tohoto antisociálního chování a v neposlední řadě uvedeme možnosti řešení a také možnosti, jak tomuto problému předcházet.

Druhou částí této práce je část praktická, v níž je zpracován a vyhodnocen výzkum zaměřený na danou problematiku. Pro výzkumné šetření jsme využili kvantitativní metodu formou dotazníků, které byly v tištěné verzi poskytnuty učitelům druhého stupně základních

škol v okrese Břeclav. Konečné výsledky výzkumu jsme poté shrnuli v analýze a interpretaci dat. V závěru práce jsme uvedli několik návrhů na řešení šikany učitelů ze strany žáků.

Cílem bakalářské práce je zjistit, zda se šikana učitelů ze strany žáků na zkoumaných základních školách vyskytuje a především pak jaké jsou názory samotných učitelů druhého stupně základních škol na šikanu vůči učitelům v případě, kdy agresory jsou právě žáci.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ŠIKANANA VE ŠKOLNÍM PROSTŘEDÍ

V úvodní kapitole se budeme zabývat charakteristikou šikany obecně, jejími formami a vývojovými stádii. V poslední části této kapitoly vysvětlíme, kdo jsou aktéři šikany, tedy kdo je to agresor, oběť a tzv. mlčící většina neboli přihlížející, kteří jsou šikanou také zasaženi.

Šikanou se rozumí úmyslné a opakované fyzické i psychické ubližování někomu, kdo se nemůže nebo nedovede bránit, jedná se tedy o ubližování slabšímu jedinci či skupině silnějším jedincem či skupinou (Vágnerová, 2009, s. 11).

Kolář (1997, s. 20) se zabývá otázkou, co vlastně je a co není šikanování. Podle něj se můžeme na šikanování dívat ze tří praktických pohledů.

Prvním je **šikanování jako nemocné chování**, tedy chování, kdy jeden nebo více žáků úmyslně a většinou opakovaně ubližuje a zotročuje spolužáka či skupinu spolužáků a k tomu používá agrese a manipulaci. Mezi nejčastější typy tohoto chování patří fyzická agrese (např. bití, škrcení, kopání, dušení apod.), slovní agrese, kdy je oběti vyhrožováno zabitím, mučením apod., různé krádeže (např. peněz, oblečení atd.), dále také příkazy, jejichž důsledky jsou pro oběť velmi nepříjemné a ponižující a v neposlední řadě sem patří také ignorování, kdy oběti není odpovídáno na pozdrav a různé dotazy, také pomlouvání a osočování oběti. (Kolář, 2005, s. 27 – 30)

Druhým pohledem je **šikanování jako závislost**, kdy se jedná o vzájemnou vazbu mezi agresorem a obětí. Jde o jakousi oboustrannou závislost, tedy jak závislost oběti na agresorovi, tak také závislost agresora na oběti. Silný jedinec (agresor) se snaží svůj strach či slabou stránku své osobnosti skrývat tak, že vyvolá strach a ukáže své síly na jiných a tím odpoutá pozornost od sebe. Agresor tak má pocit nadřazenosti a absolutní moci. Naopak slabý jedinec (oběť) v případě stupňování brutality, kdy si již neví rady, dělá věci, které jdou na ruku násilníkovi. To znamená, že se přestane bránit, dokonce se ztotožní s agresorem. Oběť tak pokládá agresora za kamaráda, ke kterému vzhlíží a obdivuje ho, poslouchá ho na slovo. (Kolář, 1997, s. 25)

Posledním pohledem je **šikanování jako porucha vztahů ve skupině**. Dle tohoto pohledu můžeme šikanu chápat také jako onemocnění celé skupiny. Šikana se vždy odehrává v kontextu vztahů nějaké určité skupiny, tudíž nikdy není záležitostí jenom agresora a oběti. (Kolář, 2005, s. 35)

1.1 Klasifikace forem šikany

Řičan a Janošová (2010, s. 21 – 22) rozlišují šikanu přímou a nepřímou. **Přímá** šikana spočívá především v jakýchkoliv druzích násilí (např. bití, kopání, pálení, ponižující tělesná manipulace obnažováním, nucením sníst něco nechutného, ničení a braní osobních věcí, školních potřeb, oblečení, atd.), dále ve slovním napadání nadávkami, urážením, posměchem, ponižováním a také v zotročování, kdy je oběť donucena hrozbami vykonat něco zakázaného či ponižujícího, např. ukrást něco v obchodě. **Nepřímá** šikana představuje sociální izolaci postiženého, kterého ostatní ignorují, se kterým nemluví, je vyloučen z činností skupiny apod. Tuto formu šikany častěji používají dívky a mnohdy je horší než šikana přímá.

Kolář (2005) i Vágnerová (2009) šikanu dělí dle tzv. trojdimenzionální mapy na přímou a nepřímou; fyzickou a verbální; aktivní a pasivní. Seskupením těchto uvedených dimenzí vznikne osm forem šikanování:

- 1) Fyzické aktivní přímé – fackování, škrcení, bití, kopání oběti
- 2) Fyzické aktivní nepřímé – oběti jsou ničeny osobní věci, agresori posílají někoho jiného, aby oběť zbili
- 3) Fyzické pasivní přímé – fyzické bránění oběti v dosažení jejich cílů, např. agresor nedovolí oběti, aby si sedla do lavice
- 4) Fyzické pasivní nepřímé – odmítnutí splnění požadavků, např. agresor odmítne pustit oběť ze třídy na toaletu
- 5) Verbální aktivní přímé – nadávání, urážení, zesměšňování
- 6) Verbální aktivní nepřímé – rozšiřování pomluv, symbolická agrese vyjádřená v kresbách, básních, apod.
- 7) Verbální pasivní přímé – neodpovídání na pozdrav, na otázky, ignorace, atd.
- 8) Verbální pasivní nepřímé – nezastání oběti ze strany spolužáků, je-li nespravedlivě obviněna z něčeho, co udělali agresori (Vágnerová, 2009, s. 74 – 75)

Šikana učitelů má většinou psychický ráz, kdy agresor učitele provokuje, zesměšňuje, pomlouvá, narušuje vyučování atd. Avšak objevuje se i fyzická šikana, jako např. házení mokré houby po učitelích, píchání špendlíky, podkopávání nohou apod. Formy šikany učitelů se mohou lišit podle pohlaví. Šikanování ze strany žákyň může mít sexuální podtext a často je mnohem rafinovanější než šikana ze strany chlapců. Dívky jsou také obecně považovány za výborné manipulátorky. (Tůmová et al., 2009, s. 47)

Také Kolář (2011, s. 81) spatřuje odlišnosti mezi dívčí a chlapeckou šikanou. Dívky častěji používají nepřímou a přímou verbální agresi neboli psychické násilí, zatímco u chlapců převažuje otevřená fyzická agrese.

1.2 Vývojová stádia šikany

Šikana může být i krátkodobým aktem, avšak většinou se rozvíjí v určitých stádiích (Martínek, 2009, s. 117). Abychom určili správný postup při vyšetřování šikany a jejím řešení je zapotřebí odhalit, v jakém stádiu šikany se třída nachází. Zatímco první a druhé stádium šikany může být řešeno školou, pokročilejší stádia již vyžadují odbornou pomoc z řad psychologů, speciálních pedagogů či sociálních pedagogů ze středisek výchovné péče. (Vágnerová, 2009, s. 79)

Pro první stádium je typický **zrod ostrakismu**. Jde o zárodečnou podobu šikanování a je zde riziko dalšího negativního vývoje. Ostrakismus může být definován jako „*mírné, převážně psychické formy násilí, kde se okrajový člen necítí dobře – je neoblíben a neuznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod.*“ (Kolář, 2005, s. 36)

V případě, kdy je obětí šikany učitel, se toto stádium vyznačuje identifikací zvýšené zranitelnosti učitele, jeho ignorováním a odmítáním. Učitel ztratí svou výhodu (formální autoritu) a žáci toho ihned začnou zneužívat. (Kolář, 2011, s. 71)

Fyzická agrese a přitvrzování manipulace je druhým stádiem šikanování. Nastává obvykle tehdy, když se třída dostane do stresového napětí, kterým může být např. pololetí, konec roku, kdy se píše spousta písemných prací a tlak zvenčí na jedince se tak zvyšuje. (Martínek, 2009, s. 119) Vágnerová (2009, s. 81) uvádí, že útočníci si tak na oběti odrea-govávají své nepříjemné pocity, jež mohou mít jakoukoli příčinu. Také se objevuje první fyzická agrese.

Ovšem pokud ve třídě existují kamarádské vztahy, soudržnost a převládají pozitivní morální hodnoty, kdy žáci odmítají, aby bylo ubližováno slabším, a mají negativní postoje k násilí, nemusí šikana propuknout, jelikož pokusy o šikanování neuspějí (Kolář, 1997, s. 33).

Jestliže je obětí učitel, je pro toto stádium typický další negativní vývoj. Žáci učitelovy požadavky odmítají, narušují jeho výuku, čím dál více učitele zlobí a on ztrácí nervy, za-

tímco se třída skvěle baví. Může také dojít k první fyzické agresii, kdy žáci dají učiteli na židli třeba lepidlo či připínáčky. (Kolář, 2011, s. 71)

Ve třetím stádiu nastává klíčový moment – **vytvoření jádra**. Podle Martínka (2009, s. 121) je toto stádium logickým vyústěním neřešení předchozího stádia šikany ze strany dospělých. Agresoři si uvědomují jasnou převahu nad obětí, s obětí si dělají, co chtějí.

Vytváří se skupina agresorů tzv. „úderné jádro“. Agresoři spolupracují a systematicky šikankují nevhodnější oběti. Nejedná se tedy již o šikanu nahodilou. V tomto momentu se rozhoduje, jestli se počáteční fáze přehoupne do fáze pokročilé. (Kolář, 1997, s. 35)

V případě šikany učitele, žáci v tomto stádiu začínají spolupracovat a systematicky ubližovat učiteli. Útoky na učitele jsou čím dál víc promyšlenější a průraznější a také se zvyšuje otevřený odpor proti výuce (např. učitel píše zápis na tabuli a žáci ho celý smažou). Pokračuje také fyzická agrese, kdy např. žáci hodí učiteli na hlavu hadr a přitom si ho natáčejí na mobil. (Kolář, 2011, s. 71 – 72)

Čtvrté stádium je charakteristické tím, že **většina skupiny přijímá normy agresorů**. Tato fáze nastává, pokud ve třídě není silná pozitivní podskupina, tím pádem může činnost agresorů pokračovat. Normy tyranů jsou většinou třídy přijaty a stávají se nepsaným zákonem. Za této situace získává neformální tlak ke konformitě novou sílu a jen málokdo se dokáže tlaku skupiny postavit. Ve třídě (skupině) dochází tak k velké proměně. I mírní, ukáznění a hodní žáci se začínají chovat krutě, podílejí se na ubližování spolužáka a dokonce přitom prožívají uspokojení a radost. (Kolář, 2005, s. 39 – 40)

V této fázi je psychika oběti již natolik zasažena, že i ona začíná pociťovat určitou závislost na šikanujícím chování. Oběť přijímá svou roli jako normální, agresorům se již nevyhýbá, dokonce sama své agresory vyhledává, začne je obdivovat a brát je za své kamarády. Také agresoři se v tomto stádiu stávají plně závislí na šikanujícím chování. Týráním oběti jim přináší radost a uspokojení, často ubližují jenom z nudy a pro svou zábavu. (Martínek, 2009, s. 124 – 125)

V případě šikany učitele dochází v tomto stádiu k tomu, že i hodní a ukáznění žáci se začínou ke svému učiteli chovat krutě (Kolář, 2011, s. 72).

V posledním pátém stádiu dochází k **vytvoření totality neboli dokonalé šikany**. Normy agresorů jsou přijaty všemi žáky ve třídě. Šikanování je programem celé skupiny. Žáci se začínají rozdělovat na dvě skupiny, jedni mají veškerá práva, zatímco ti druzí nemají

žádná. Agresoři berou a využívají oběť jako svůj majetek, např. jim patří peníze oběti, její osobní věci, školní vědomosti atd. Agresoři tak ztrácí poslední zbytky zábran. Oběť přijímá normy skupiny za své, aniž by jí to připadalo nenormální. Stává se na agresorovi tak závislá, že ho dokonce brání. (Vágnerová, 2009, s. 83)

Oběť řeší neúnosnost této situace různými způsoby, např. absencí ve škole, únikem do nemocí, odchodem ze školy a v nejhorším případě i pokusem o sebevraždu. Tato fáze šikany je typická pro vězení, vojenské prostředí a také výchovné ústavy pro mládež. Na běžných školách se může objevit v mírnější formě. (Kolář, 1997, s. 37)

V tomto stádiu, v případě kdy je obětí šikany učitel, přijímají všichni členové skupiny násilí vůči učiteli jako normu. Šikanování učitele se tak stává programem celé skupiny. (Kolář, 2011, s. 72)

1.3 Aktéři šikany

Nemůžeme jasně říci, kdo bude agresorem či obětí. Nikdo z nás není vůči těmto dvěma kategoriím imunní, přesto se ale dá z chování a výchovy rodiny některých jedinců vypozařovat, k jaké pozici budou více směřovat. (Martínek, 2009, s. 136)

Kolář (2011, s. 139) uvádí, že **agresory** bývají většinou tzv. „silní“ žáci, tedy ti žáci, kteří umějí svůj strach skrývat a zneužívat strachu druhých. Jestliže se dostanou do konfliktu, umí velmi dobře potlačovat nejistotu. Jsou psychicky i fyzicky zdatní. Lze u nich pozorovat nápadnou, i když jimi nereflektovanou krutost – tedy velmi dobrý pocit z ubližování a ponižování šikanované oběti a také touhu po moci. Tyto dva motivy, tedy krutost a touhu po moci, je možné považovat za hlavní důvody, proč agresoři týrají své oběti.

Říčan a Janošová (2010, s. 55 – 56) praví, že agresorovi chybí empatie, tedy schopnost veřítit se do druhého člověka. Agresor tak není schopen rozpoznat, co druhým činí radost a co jim naopak vadí, co jim ubližuje a zraňuje je.

Agresoři si nepřipouřtí pocit viny, nemyslí si, že udělali něco špatného a ani nemají pocit, že někomu neprávem ubližili. Pokud jsou za své jednání potrestáni, berou to jako křivdu, jelikož sami sebe nepovažují za tyrany. Pomocí racionalizace agresor svaluje vinu na oběť, která ho podle jeho slov provokovala, tudíž si za šikanu vlastně mohla sama. Agresoři považují sami sebe za střed světa, z čehož vyplívá jejich egocentřnost a sobeckost. Nemají

úctu k žádnému člověku a nejsou schopni porozumět bolesti a utrpení bližního. (Kolář, 1997, s. 48 – 49)

V literatuře můžeme najít rozdělení agresorů do čtyř typů. Prvním typem je dle Koláře (2011, s. 141) tzv. **drsňák** (nebo hrubián). Takový jedinec je hrubý, impulzivní, primitivní, má kázeňské problémy a má sklony k páčání trestných činů. Tento typ agresora svou obět' šikanuje masivně, tvrdě a nelítostně. V rodině tohoto agresora se velmi často vyskytuje agrese a brutalita rodičů. Vede to k tomu, že agresori napodobují agresivní chování svých rodičů.

Druhým typem je **slušňák**, který je na rozdíl od **drsňáka** velmi kultivovaný, má narcistickou osobnost, rád se šlechtí, je spíše sevřený a zvýšeně úzkostný. Svě oběti týrá cíleně a rafinovaně, potají, beze svědků. U tohoto typu se můžou projevat i sadistické tendence a může jednat s chladnokrevnou krutostí. Rodiče takového agresora uplatňují důsledný přístup, někdy dokonce až vojenský dril bez lásky. (Vágnerová, 2009, s. 85)

Třetí typ je **srandista**, jenž je Kolářem (2011, s. 141) popisován jako optimistický, výmluvný, dobrodružný a vlivný jedinec. Šikanu vnímá jako zábavu, tudíž týrá oběti pro pobavení sebe i ostatních.

Oběťmi šikany se často stávají jedinci, kteří se od ostatních něčím liší (např. vzhledem, nadáním, handicapem, apod.). Mnoho obětí si myslí, že si za týrání a ubližování mohou vlastně samy. Proto je velmi důležité týraným jedincům neustále vštěpovat, že žádná odlišnost není důvodem k tomu, aby jim někdo ubližoval. (Vágnerová, 2009, s. 14)

Dle Koláře (1997, s. 56 – 59) se může stát obětí šikany prakticky kdokoli. Oběti se vyznačují příliš viditelnou bojácností a ustrašeností, neumí svůj strach skrýt na rozdíl od agresorů. Bývají také méně fyzicky zdatné než agresori, jsou příliš sebekritické, ve střetech rychle propadají panice a hrůze. Oběťmi se také mohou stát jedinci s tělesným či psychickým handicapem nebo jsou to jedinci, jež mají odlišný rasový původ, například Rom je ve třídě mezi mnoha „bílými“.

Oběťmi a agresory šikany však nemusí být vždy jenom žáci. Podle Martínka (2009, s. 113 – 117) může šikana probíhat v různých podobách. Jako první uvádí situaci, kdy je učitel v roli agresora a žák v roli oběti. Je to případ, kdy učitel vyučuje žáka, s nímž nemá dobré vztahy, při zkoušení takový žák dostává těžší otázky a také horší známky. Další podobou je šikana učitele ze strany rodičů. Této šikany se dopouštějí ti rodiče, kteří se domnívají, že jim škola musí vycházet vstříc. Rodiče s oblibou mluví učiteli do výuky, nejlépe vědí,

jak by měl učit a vychovávat jejich děti. Takoví rodiče postrádají respekt ke škole jako instituci, vnímají ji pouze jako nutné zlo. Také velmi často dochází k tomu, že se rodič na učitele rozzlobí a jde mu v přítomnosti dítěte do školy vynadat. To může negativně ovlivnit chování dítěte, které zpravidla napodobuje chování svých rodičů. Dále autor zmiňuje šikanování v samotném pedagogickém sboru, tedy případ, kdy učitel šikanuje učitele. Takové chování je možné nazvat mobbingem. Jedná se například o situaci, kdy mladší učitelé začnou pomlouvat a zesměšňovat starší pedagogy, protože již neumí učit a jejich praktiky jsou zastaralé. Nezanedbatelnou podobou šikany je také šikanování učitelů ze strany ředitele. Jde tedy o běžnou formu bossingu, kdy nadřízený šikanuje svého podřízeného. V neposlední řadě jde také o případ, kdy žáci šikanují svého učitele. Dá se říci, že učitel je velmi snadnou obětí, jelikož je ve třídě sám a proti němu je celá třída žáků. Dochází k situacím, kdy ho žáci provokují, jsou drzí, neposlušní a záměrně jej vyrušují, což je pro učitele velmi nepříjemné a nedokáže se tak soustředit na svou práci.

V případech šikany učitelů si agresori volí slabší články. Učitelé, kteří jsou šikanováni svými žáky, bývají slabšími autoritami, nedovedou si udržet respekt, jsou fyzicky či psychicky slabší, výrazně mladší nebo naopak starší než ostatní pedagogové, autoritářští, sociálně odlišní atd. Obětí šikany se také může stát učitel, který sám žáky šikanuje. (Tůmová et al., 2009, s. 24 – 25)

Martínek (2009, s. 113 – 114) uvádí, že k šikanování od svých žáků jsou náchylnější dva typy učitelů. Za prvé jsou to ženy učitelky, které se nechají velmi snadno vyprovokovat, na jakýkoli podnět reagují prudce až výbušně a pak na třídu pouze křičí. Žáci velmi často využívají toho, že učitelky na jejich provokace reagují a hrají tzv. „hry na zdrženou“, kdy učitelky křičí, snaží se třídu utiшит a umravnit a hodina tak vesele plyne, což je hlavní záměr žáků. Druhým typem jsou učitelé handicapovaní – např. slabozrací, tělesně postižení apod.

A jak se vlastně taková oběť chová? Oběť se zpravidla odmítá přiznat k tomu, že by mohla být šikanována, jelikož si nechce přiznat svou slabost a také to, že se nedovede bránit. Proto raději o svém trápení mlčí, jelikož se bojí, že by jí nikdo neuvěřil. Bojí se také případné pomsty agresorů. (Vágnerová, 2009, s. 15 – 16)

Aktéry šikany však nejsou pouze agresor a jeho oběť, nýbrž i další jedinci či skupiny. Jak píše Řičan a Janošová (2010, s. 53), jestli k šikaně dojde, jak bude probíhat, kdy a jak skončí, to všechno závisí také na dalších jednotlivcích a skupinách.

Šikana tedy zasahuje také všechny přítomné ve skupině, tedy tzv. **mlčící většinu**. Mlčící většinu neboli přihlížející můžeme charakterizovat jako skupinu jedinců s nedostačující nebo zmenšující se mírou občanské statečnosti a také s rozptýlenou zodpovědností. (Vágnerová, 2009, s. 88)

Děti, které jsou u projevů šikany přítomné, tedy ty, které se stávají svědky týrání, získávají novou zkušenost. Pozorují tedy, jak se neustále děje něco špatného, něco co je naprosto zakázané podle norem, ve kterých byly doposud vychovávány. Jestliže je šikana dlouhodobá, to znamená, že trvá týdny až měsíce, tak taková zkušenost společně se strachem mění mentalitu třídy. Celá skupina tak bere situaci, kdy je někomu ubližováno, za normální. Počet těch, kteří se začnou spolupodílet na šikanování, se zvyšuje také proto, že přidat se na stranu agresorů, tedy na stranu moci, poskytuje pocit bezpečí. (Říčan, Janošová, 2010, s. 64)

2 VZTAH MEZI UČITELEM A ŽÁKEM

V následující kapitole se budeme věnovat vztahu mezi učitelem a žákem, který je velmi důležitým aspektem jejich vzájemného chování. V souvislosti s tím zmíníme osobnost učitele a jeho autoritu, jež ovlivňuje způsob, jakým je učitel vnímán žáky. Dále uvedeme osobnost žáka a nakonec také vliv rodiny a vrstevnické skupiny na chování žáka.

Podle Pedagogického slovníku (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 304) má vztah mezi žákem a učitelem značný vliv na průběh i výsledek učitelova vyučování, žákova učení, také na kvalitu jejich spolupráce, sociální percepci, emocionální a motivační aspekty výuky. Vztah mezi učitelem a žákem je dán jednak obecně sociálními rolemi a statusy z nich vyplývajícími a také konkrétními zvláštnostmi obou aktérů (tzn. jejich pohlavím, osobnostními rysy, věkem, učitelovým pojetím žáka a žákovým pojetím učitele atd.), zvláštnostmi vyučovacího předmětu a učiva, délkou a frekvencí vzájemného setkávání.

Nelešovská (2005, s. 77) uvádí, že vztah mezi učitelem a žákem je vztahem osobním. Jedná se o vztah *já a ty*, vzájemný vztah dvou jedinečných lidských bytostí. Nejde jen o předávání a přijímání nebo jen o dialog. Tyto vzájemné mezilidské vztahy označujeme jako *interakce*. Interakcí se rozumí proces, v němž na sebe dvě či více osob navzájem reagují, působí na sebe či se určitým způsobem ovlivňují. V interakci učitele a žáka vystupují do popředí pedagogické, psychologické a sociální aspekty a učitel tak na žáky působí celou svou osobností. Učitel ovlivňuje žáky nejen svými pedagogickými znalostmi, vědomostmi a zkušenostmi, ale na žáky mají vliv také jeho povahové a charakterové vlastnosti, zájmy, jeho přístup k žákům, vystupování, oblečení apod. Velmi důležitým prostředkem jakékoli interakce, pomocí něhož si předáváme informace, je komunikace.

Gavora (2005, s. 25) uvádí, že „*komunikace je základním prostředkem realizace výchovy a vzdělávání prostřednictvím verbálních a nonverbálních projevů učitele a žáků.*“

Proces, pomocí něhož se realizuje styk učitele se žáky, nazýváme pedagogická komunikace. Jedná se o specifický případ sociální komunikace. V rámci této komunikace si vyměňují informace a navzájem na sebe působí: učitel – žák – skupina žáků – školní třída. Jednotlivé vztahy, ve kterých je pedagogická komunikace realizována, jsou od sebe neoddělitelné, např. učitel napomíná jednoho žáka a křičí na něj, tím jsou ale ovlivněni i ostatní žáci. Tato komunikace je realizována verbálními i nonverbálními prostředky: např. intonace, hlasitost řeči, tempo, mimika, gestikulace, apod. (Čáp, Mareš, 2001, s. 268)

Ve vyučování mezi komunikujícími rozlišujeme symetrické a asymetrické vztahy. Vztahy asymetrické (např. učitel – žák, učitel – třída) jsou dány tím, že učitel má při komunikaci nadřazené postavení a žák tedy podřízené. Naopak symetrické vztahy jsou vztahy mezi rovnocennými partnery (např. žák – žák, žák – třída). Žáci mají při vzájemné komunikaci stejná práva a možnosti. (Gavora, 2005, s. 26 – 27)

Čáp a Mareš (2001, s. 264 – 265) uvádí, že učitel je řazen k významným osobám v životě a vývoji dětí a mladistvých. Pedagog může působit příznivě, silně, nebo naopak nepříznivě, svým chováním, komunikací, svou osobností atd. Od učitele je očekáváno, že bude žáky jak **vzdělávat**, tedy zprostředkovávat žákům vědomosti, dovednosti, způsoby myšlení a činnosti podle jeho aprobační, tak i **vychovávat**, tedy rozvíjet zájmy a postoje žáků, jejich schopnosti, charakter a to na základě soustavného poznání žáků.

2.1 Osobnost učitele

V psychologii se osobností chápe individuální jednota člověka, která se vyznačuje integrací, interakcí a směřováním k cíli. Vyzrálá osobnost učitele má široký kulturně politický rozhled, neobejde se bez komunikativních dovedností a také bez hlubokého vřelého vztahu k dětem. (Valach in Nelešovská, 2005, s. 11)

Učitel je člověk, který soustavně odborně vychovává a vzdělává děti, mladistvé či dospělé. Je také hlavním iniciátorem a organizátorem výchovného procesu. Je organizátorem jak své vlastní pedagogické činnosti (zprostředkování vědomostí, návyků, dovedností), tak řídí a organizuje také činnost žáků, podílí se na jejich výchově a rozvíjení jejich osobnosti. Pečuje o tělesný, morální, rozumový, citový a volní rozvoj vychovávaného. Jeho povinností je také připravovat žáky na to, aby byli schopni přijímat stále rychlejší změny ve společnosti a dovedli na tyto změny reagovat. (Holoušová in Kantorová, 2008, s. 163)

Učitel by měl mít široký všeobecný a odborný rozhled, a rovněž by měl disponovat pedagogickými kompetencemi, které jsou základem jeho komunikace se žáky a také mají vliv na styl jeho výuky. Rovněž musí neustále reagovat na nové a rychle se měnící požadavky společnosti a mít přehled v nových poznatcích vědy, kultury a techniky. Plnohodnotná a profesně dokonale připravená osobnost učitele je vytvořena propojením teoretické (vědomostní), praktické (dovednostní) a osobnostní (hodnotové) dimenze. (Nelešovská, 2005, s. 11 – 12)

Jak jsme již zmínili výše, učitel musí disponovat profesními kompetencemi. Podlahová (2007, s. 21 – 22) řadí mezi profesní kompetence odborně předmětové kompetence, jejichž základem je studium na vysoké škole a dále jejich rozvíjení a prohlubování po dobu profesní kariéry. Další kompetencí je psychodidaktická kompetence, která spočívá v umění učitele naučit, vědět co, jak a za jakých podmínek předat žákům (např. využívání vhodných didaktických postupů). Dále jsou důležité komunikativní, organizační a řídicí kompetence, poradenská a konzultativní kompetence, stejně jako sebereflexní kompetence, při níž učitel kontroluje svou vlastní činnost. Nezanedbatelnou kompetencí je také diagnostická a intervenční kompetence, kdy učitel musí soustavně sledovat myšlení a chování žáků, rozpoznat, co žák cítí, jak jedná a proč.

Podle Kantorové (2008, s. 175) by učitel měl mít jednak vlastnosti charakteru a vůle (např. čestnost, upřímnost, spravedlnost), pracovní vlastnosti jako je především láska k dětem a pedagogické práci. Dalšími osobními vlastnostmi, kterými by měl učitel disponovat, jsou intelektuální vlastnosti (např. tvořivé myšlení, logičnost) a citově temperamentní vlastnosti, které se vyznačují trpělivostí, optimismem a také sebeovládáním. Neměli bychom opomenout rovněž společensko-charakterové vlastnosti, mezi něž patří laskavost, porozumění, srdečnost, ohleduplnost, slušnost, aj.

Žáci mají docela jasnou představu o tom, jaké vlastnosti by učitel měl mít a jaké rozhodně ne. Za negativní vlastnosti žáci považují aroganci či povýšenost ze strany učitele, „neférové jednání“ (např. naschvál neohlášené testy), nezvládnutí udržet si kázeň a také osobnostní nevyrovnanost učitelů (např. cholerický, agresivní učitel). (Tůmová et al., 2009, s. 56)

Naopak z mnoha výzkumů osobnosti učitele, jejichž cílem bylo zjistit vlastnosti učitele, jež jsou důležité pro tuto profesi, vyplývá, jaké vlastnosti žáci na učitelích nejvíce oceňují. Jedná se o trpělivost, demokratický vztah k žákům, porozumění pro jednotlivce, široké zájmy, přívětivé chování, spravedlnost, smysl pro humor, přizpůsobivost atd. Postoje žáků k učiteli a k učení tak závisí hlavně na vlastnostech osobnosti učitele a na jeho postoji k žákům. Na dalším místě se nachází učitelovy dovednosti a jeho odbornost. (Čáp, Mareš, 2001, s. 266)

Kyriacou (2004, s. 20) hovoří o pedagogických dovednostech, jimiž by měl učitel disponovat. Pedagogickými dovednostmi se rozumí účelné a cílevědomé činnosti, které jsou zaměřené na řešení problémů. Jejich cílem je co nejefektivněji dosahovat výukových cílů. Týkají se všech okamžitých problémů, které je zapotřebí řešit před hodinou,

během ní i po ní, např. „Jaký mám zvolit zápis na tabuli, aby byl stručný, ale zároveň obsahoval všechno podstatné?“

Rozlišujeme sedm základních pedagogických dovedností, přispívajících k úspěšnosti vyučování: plánování a příprava, realizace vyučovací hodiny, řízení vyučovací hodiny, vytváření klimatu třídy, udržování kázně, hodnocení prospěchu žáků a reflexe vlastní práce a sebehodnocení (Kyriacou, 2004, s. 23).

Učitel, jenž je zralou osobností, velmi příznivě působí na své žáky. Zralá osobnost je taková, která se nenechá jen tak vyprovokovat, reaguje uvážlivě a věcně, celá třída ji uzná a akceptuje její požadavky. Naopak nepříznivě působí učitel, který je nezralý. Takový učitel je např. agresivní, egocentrický, tudíž myslí jenom sám na sebe, nedokáže spolupracovat s lidmi, je podezřívavý a tím může oslabovat možnost výchovně působit. (Čáp, Mareš, 2001, s. 268)

Typologie osobnosti učitele

Typologií učitele se rozumí specifická profesní kategorizace osobnosti, jež přihlíží k charakteristickým znakům osobnosti učitele ve vztahu k výkonu povolání. Existuje několik typologií dle různých autorů, my se však zaměříme pouze na jednu z nejčastěji používaných typologií. (Podlahová, 2007, s. 16)

Podle vztahu učitele k žákům rozlišujeme typy:

- Demokratický typ – učitel má vedoucí postavení, ale respektuje osobnost žáků a spolupracuje s nimi, méně přikazuje a trestá, žáci mohou vyjadřovat své názory, žáci tento typ hodnotí nejpozitivněji (Kantorová, 2008, s. 197 – 198)
- Autokratický typ – učitel je velmi přísný, ve výuce vyžaduje naprostý pořádek a podřízení žáků, žáci mívají z takového učitele strach
- Liberální typ – učitel je příliš benevolentní, v jeho výuce převládá chaos a „bezvládní“, žáci si dělají, co chtějí, tito učitelé bývají u žáků oblíbení, ale výuka není efektivní (Podlahová, 2007, s. 16 – 17)

Z této kapitoly vyplívá, že osobnost učitele má výrazný vliv na to, jakým způsobem je učitel vnímán svými žáky. Případná šikana učitele narušuje vzájemné vztahy mezi učitelem a jeho žáky. Učitelé většinou zastávají negativní postoj ke všem žákům, ne jenom k agresorům, mají pocit, že žáci nemají zájem o školu a že mají malé schopnosti. (Baker in Bendl, 2003, s. 39 – 40)

2.2 Specifika autority učitele

Podle Pedagogického slovníku se autoritou rozumí legitimní moc, tedy moc uplatňovaná v souladu s hodnotami těch, kteří jsou ovládáni, jim přijatelnou formou, která si získala jejich souhlas (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 23).

Autorita učitele je předpokladem pro jeho úspěšnou práci. Učitel bez autority ničemu ne naučí. Existuje autorita osobní (přirozená), funkcionální (profesionální), poziční (abstraktní), dále také autorita formální (vyplývá z učitelovy sociální role) a autorita neformální (vyplývá z talentu, vzdělání, vlastností, schopností učitele). Pedagogická kompetence udržovat kázeň, tedy mít autoritu, je u studenta i u pedagoga, který teprve se svou profesí začíná, v zárodečném stádiu a je nutné na ní pracovat. (Podlahová, 2002, s. 65)

Autorita závisí nejen na osobních vlastnostech učitele, ale také na vážnosti a společenském poslání instituce, jež reprezentuje. Jestli učitel bude mít u svých žáků autoritu, to také záleží na tom, jak staré žáky učí. U žáků mladšího a středního školního věku je pro učitele daleko jednodušší získat autoritu, než u starších žáků, u kterých se začínají zvyšovat kritéria na hodnocení a posuzování dospělých. Autorita bezpodmínečně patří k učitelské profesi, neustále se mění a obnovuje se, jak s novými žáky, tak také s věkem učitele. (Kantorová, 2008, s. 171)

Jestliže žáci respektují učitelovu autoritu, přijmou jeho nadřazené postavení nad nimi a pochopí, že učitel má právo řídit jejich chování a průběh jejich učení, dojde tak k zavedení dobré kázně ve třídě (Kyriacou, 2004, s. 99).

Podlahová (2002, s. 67) však uvádí, že pokud žáci nerespektují autoritu učitele, dochází tak k porušování kázně. Mezi nejčastější formy nekázně během hodiny patří: neklid, hlasité bavení se, neposlušnost, nevěnování pozornosti učiteli, podvádění, zesměšňování učitele a útoky na jeho osobu, atd. Mimo vyučovací hodinu můžeme vidět rvačky na chodbách, šikanu spolužáků, záškoláctví, apod.

V současné době dochází k šokujícímu oslabení autority pedagogů, což může vést k jejich šikanování ze strany žáků. Žáci jsou čím dál víc drzejší, nemají téměř k nikomu úctu, v hodinách neustále vyrušují, jsou neposlušní. Dokonce učiteli nadávají a vyhrožují mu násilím. Učitel se v některých případech musí žákům doprošovat, aby jej nechali činit svou práci a také má potíže psát na tabuli, jelikož má strach se ke třídě obrátit zády. (Říčan, Janošová, 2010, s. 23 – 24)

2.3 Osobnost žáka

Žákem je označován člověk v roli vyučovaného, bez ohledu na věk. Žákem může být dítě, adolescent i dospělý jedinec. Žákem se také rozumí dítě, které navštěvuje základní školu. (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 316)

U žáků rozlišujeme tři hlavní typy osobnostního zaměření, vznikající v důsledku odlišností v motivační struktuře žáků základní školy. Prvním typem je žák se **sociálním (kolektivním) zaměřením**, u něhož je hlavním motivem sociální hodnocení. Největší odměnou za jakoukoli činnost je pro takové žáky pozitivní vztah ostatních, vytváří dobré sociální ovzduší a jsou oblíbeni. Druhým typem je žák s **egoistickým zaměřením**, jehož hlavním motivem je vlastní prospěch. Pokud se takoví žáci mají v určité konfliktní situaci rozhodnout ve prospěch vlastní nebo kolektivní, konají ve svůj vlastní prospěch. Posledním typem je žák s **pracovním zaměřením**, jehož hlavním motivem je učební činnost. Jsou to žáci, kteří se téměř vždy nadchnou činností, která jim byla předložena. Většinou jsou to žáci uzavřenější, soustředění a z hlediska učitele jsou nejvhodnějším typem žáků. (Helus et al., 1979, s. 100 – 101)

Žák také zastává několik rolí, nejčastěji můžeme pozorovat tyto role: žák jako učící se, žák jako spolupracující (pracuje společně s ostatními žáky), žák jako badatel a žák jako kamarád či vrstevník. Můžeme však sledovat také speciální role žáků, mezi něž patří: premiant (výborný žák či tzv. hvězda třídy), samaritán (s oblibou pomáhá spolužákům), iniciátor (přichází s nápady), diverzant (vyrušuje, neplní příkazy) a šašek (rád baví třídu). (Gavora, 2005, s. 16)

U žáků staršího školního věku, tedy ve věku od deseti do patnácti let, na druhém stupni základní školy se začínají objevovat negativní vlastnosti a projevy, jako používání vulgarismů, unáhlenost, lenost, závist a vychloubáčnost. Žáci v tomto věku mají také touhu imponovat svému okolí. Často odmítají svým rodičům, dělají si, co chtějí a používají vulgární výrazy. S tím je často spojována také vychloubáčnost. Žáci se chlubí např. pěkným oblečením z ciziny, postavením svých rodičů atd. Rodina a škola pro ně přestává být centrem života a stává se jen pouhým okrajovým dějištěm. (Králíková, Singerová-Nečesaná, 1985, s. 32)

Právě zmiňovaná osobnost žáka, jeho výchova rodiči, působení kamarádů a třídního kolektivu, agrese, nuda a také neúcta žáků k autoritám a pravidlům, mohou být příčinami žákova špatného chování, jehož výsledkem může být až šikana učitele (Tůmová et al., 2009, s. 69).

2.4 Vliv rodiny a vrstevnické skupiny na chování žáka

Rodina je nejstarší společenská instituce. Plní mnoho funkcí např. ekonomickou, socializační, sexuálně-regulační, reprodukční atd. Vytváří emocionální klima, formuje interpersonální vztahy, hodnoty, postoje, základy etiky a životního stylu. Prostřednictvím rodiny se jedinec začleňuje do společnosti. Nejčastějším modelem rodiny je tzv. nukleární rodina, která je tvořena nejbližšími příbuznými tj. oběma rodiči a dětmi. V posledních desetiletích se výrazně zvyšuje variabilita rodinných typů, jež zahrnují nejen rodinu vlastní a úplnou, ale i neúplnou, nevlastní a náhradní. Rodinu můžeme také chápat jako jakési společenství, žijící ve vlastním domově, jež uspokojuje potřeby svých dětí, poskytuje péči a základní jistoty dětem. (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 202)

Rodina má značný podíl na utváření osobnosti dítěte. Jeho vlastnosti, názory i životní styl jsou ovlivněny rodinnou výchovou. Jakékoli patologické chování má základy často právě v rodině. Na vývoj dítěte negativně působí jak přehnaná péče, vysoké nároky rodičů, tak i nezájem rodičů o dítě a o školu. (Martínek, 2009, s. 99)

Duševní a tělesný vývoj dítěte velmi ovlivňuje způsob neboli styl výchovy v rodině a také rozličné socializační faktory. Rodinné prostředí tak můžeme charakterizovat jako **hyperprotektivní** neboli rozmazlující a ochranné, jehož snahou je dítěti vše co nejvíce usnadnit a ulehčit, což vede k jeho nesamostatnosti. Dalším stylem je **autoritářská** výchova (direktivní výchova), která se vyznačuje naprostou poslušností, dodržováním zákazů a plněním příkazů. Dítě žije v neustálém strachu, že když něco zkazí, bude potrestáno. **Libertinská** výchova (liberální, extrémně volná výchova) ponechává dítěti naprostou volnost. Jedná se o výchovu bez příkazů a zákazů, nejsou nastavena žádná pravidla ani zásady, dítě není nijak omezováno, proto aby se rozvíjelo přirozeně. Posledním stylem je **demokratická** výchova, kde jsou jasně stanoveny pravidla a systém odměn a případných trestů je vyvážený. K výchovným nástrojům patří především vysvětlování a osobní příklad rodičů či učitelů. Děti jsou vedeny ke spolupráci jak v rodině, tak i ve škole a dětském kolektivu. (Vališová, Kasíková, 2007, s. 330 – 335)

Rodina ovlivňuje tak velmi vývoj dítěte, že její vliv je mnohem silnější než vliv institucionální výchovy a vliv okolí. Vliv rodiny je nenahraditelný. Bohužel, se ale ne vždy vliv rodiny ubírá tím správným směrem, pokud rodiče nemají na výchovu dítěte čas, ochudí dítě o to nejpodstatnější. (Králíková, Singerová-Nečesaná, 1985, s. 25)

O tom, že se vliv rodiny neubírá vždy správným směrem, svědčí také její podíl na zvyšující se nekázní žáků. V současném hektickém světě nemají rodiče na své děti čas, jejich nezájem o děti, neochota spolupracovat se školou a utváření negativních názorů dětí na profesi učitele situaci ve škole jenom zhoršuje a může vést až k šikaně učitele. (Tůmová et al., 2009, s. 69)

Rodiny agresorů se vyznačují tím, že selhávají v naplňování citových potřeb svých dětí. Následkem neuspokojování citových potřeb dětí dochází k jejich citové deprivaci nebo subdeprivaci. Charakteristickým znakem rodiny agresorů je, že zde absentují duchovní a mravní hodnoty. Agresoři jsou vychovávaní tvrdě, přísně, bez lásky, často musí čelit agresivitě a násilí svých rodičů a je jim vštěpováno, že na slabé není nutné brát ohled. Naopak v rodinách obětí je typický výskyt hyperprotektivní (příliš ochranné) matky a absence otce, tudíž chybí mužská postava. Dalším charakteristickým znakem je nápadná celková nejistota členů rodiny, poruchy sebehodnocení a zvýšená úzkostnost. Oběti většinou popisují své rodiče jako tvrdé, nepřátelské, kritické a podceňující jejich důstojnost. (Kolář, 1997, s. 64 – 65)

Někteří rodiče chtějí vychovat děti „s tvrdými lokty a ostrými drápy“, aby byly schopné se prosadit v „drsném a nepřátelském“ světě, ve kterém přežívají jenom ti nejsilnější jedinci. Slušnost považují rodiče za slabost, která dítěti jenom uškodí. Rodiče tak vlastně schvalují agresivní chování, násilné řešení konfliktů a hrubost svých dětí, což může vést k rozšiřování šikany. (Bendl, 2003, s. 52 – 53)

Vrstevnícká skupina je skupina dětí či mladistvých přibližně stejného věku a často též podobného sociálního zázemí. Hraje významnou roli v procesu socializace jedince. Svým členům poskytuje určitou ochranu a zázemí a také může kompenzovat sociální a citovou deprivaci svého člena. Na své členy může mít jak pozitivní vliv, tak také vliv negativní, který vede k porušování kulturních norem (gangy, delikventní party). (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 274)

Vedle rodiny má výrazný vliv na chování žáka také právě vrstevnícká skupina. Může žáka ovlivňovat jak pozitivním, tak také negativním způsobem. Vrstevníci či spolužáci ulehčují jedinci nezbytnou citovou emancipaci od rodiny a získání nezávislosti. Dítě touží po věrném kamarádovi, s nímž by si rozumělo. Pokud takového kamaráda najde, tráví spolu spoustu času, mohou mluvit o čemkoliv, svěřují si různá tajemství, která by nikomu jinému neřekli. Takové přátelství může vydržet spoustu let a je velmi cenné i jako příprava

pro mileneckou a manželskou důvěrnost. Na druhou stranu může vrstevnická skupina představovat pro dítě určité nebezpečí. Zejména tam, kde v rodině není solidní citové zázemí, může žák podlehnout vrstevníkům až nebezpečně. Kvůli vrstevníkům žák může riskovat dost vážný konflikt s rodiči či učiteli, chce být za každou cenu populární, nebo alespoň nevybočovat, nechá se vyhecovat k jednání, které se neshoduje s jeho povahou, např. zkusí drogu, opije se, chová se bezohledně ke starším lidem, atd. (Říčan, 2014, s. 184)

3 ŠIKANA UČITELŮ ZE STRANY ŽÁKŮ

V poslední kapitole teoretické části se zaměříme na definici samotné šikany učitelů, její projevy, nejčastější příčiny a možné následky jak u obětí, tak také u agresorů. Nakonec této kapitoly zmíníme jednotlivé možnosti řešení šikany učitelů ze strany žáků a také možnosti, jak tomuto antisociálnímu chování předcházet.

Šikana vůči učitelům ze strany žáků je již existujícím, rozšířeným problémem, který se prakticky vyskytuje na každé základní škole. I když tento fenomén existoval do značné míry vždy, v současné době můžeme pozorovat narůstající rozsah tohoto jevu. Jde o problém, jehož přímými aktéry jsou učitelé, žáci, rodiče žáků, experti a Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Příčiny zvyšujícího se výskytu šikany učitelů ze strany žáků jsou tak částečně na straně všech těchto aktérů. (Francová, Mitrová, Tůmová, 2010, s. 14)

Kolář (2011, s. 69) se také zmiňuje o existenci šikany učitelů. Hovoří o tom, že násilí žáků vůči učitelům se vyskytuje a rozhodně ho není málo. Ovšem jeho prokázání je velmi obtížné. Můžeme říci, že se jedná o podobnou situaci jako u šikany mezi žáky, jelikož o ní nikdo nechce mluvit. Jestliže učitel přizná týrání ze strany žáků, je ohrožen ztrátou posledních zbytků sebeúcty a rovněž mu hrozí, že ztratí všechnen respekt u svých kolegů. Došlo by tak k naprostému profesionálnímu selhání.

Co se týká samotné definice šikany učitelů, řada odborníků se v určitých podstatných názorech na tuto problematiku rozchází. Kolář usuzuje, že tento problém není možné jako „šikanu učitelů“ označit. Dle Koláře je totiž důležitým faktorem šikany nadřazenost agresora nad obětí, což tento případ šikany nespĺňuje. Autor se domnívá, že jde spíše o „agresi namířenou proti učiteli“. Jiní odborníci (Petra Hončíková, Michal Černý) nevidí v označení „šikana učitelů“ žádný problém, jelikož je nadřazenost žáků zcela evidentní. Jestliže se učiteli postaví celá třída, která má obrovskou sílu, učitel se tak ocitne v naprosté silové menšině. (Tůmová et al., 2009, s. 44)

Autorky studie *Šikana učitelů – návrh na řešení problému v České republice* vytvořily vlastní definici šikany učitelů, k jejíž tvorbě využily obecnou definici šikany. Jedná se tedy o jakékoli žákovské chování a jednání, jehož záměrem je učiteli ublížit, ohrožit ho nebo zastrášovat. Dlouhodobost tohoto chování je charakteristickým znakem šikany učitelů. (Francová, Mitrová, Tůmová, 2010, s. 12)

Šikanu učitelů podmiňuje několik faktorů. Mezi tyto faktory patří např. neprofesionalita a neschopnost části pedagogického sboru. Může se jednat i o jedince, jež jsou jako odborníci velmi schopní, ale jelikož mají nedostatek empatie, malý zájem o celkový vývoj dětí a chybí jim autorita, jsou pro práci pedagoga naprosto nepoužitelní. Další faktorem je, že učitelé, ale i ředitelé školských zařízení si s tímto problémem nevědí rady, a proto ho raději přehlížejí. Faktorem, který nemůžeme přehlédnout, je, že ze školství odchází mnoho profesionálů a odborníků za lepšími podmínkami, zejména platovými. Problémem je dále také to, že pedagogičtí pracovníci nejsou doposud chráněni žádným zvláštním předpisem či zákonem, jako například veřejní činitelé. Ředitelé školských zařízení často řeší nastalé problémy s pokorou tak, aby si rodiče na školu nemohli stěžovat, a tak bývají případy verbálních a fyzických napadení učitelů záměrně bagatelizovány. (Arabadžiev, 2011)

3.1 Projevy šikany učitelů ze strany žáků

Šikanování je sociálně-patologickým chováním, které může mít několik různých podob či forem. Tůmová, Kuncová, Mitrová a Francová ve své studii *Šikana učitelů - zvyšující se výskyt šikany učitelů základních škol ze strany žáků v České republice* uvádějí podoby fyzického šikanování učitelů, mezi něž patří např. bití, podrážení nohou, házení odpadků na učitele, krádeže, apod. Mezi možné podoby psychického šikanování autorky řadí např. urážky, nadávky, vyhrožování, šíření pomluv, záměrné vyrušování při výuce a další. (Tůmová et al., 2009, s. 16)

Etoped Sáva Arabadžiev, který se zabývá šikanou učitelů, hovoří o zjevných a skrytých formách tohoto problému. Se zjevnou formou šikany, jež je zachycena na mobilní telefon či digitální kameru, lze pracovat, protože je prokazatelná. Jedná se např. o posmívání se, nerespektování učitelových pokynů, ničení osobních věcí, kopání atd. Oproti tomu skrytá forma šikany je mnohem složitější, jelikož žák učiteli vyhrožuje a vyvíjí na něj nátlak. Například dítě ví o nějakém jednání pedagoga neslučitelným s předpisy, zákony či morálkou a na základě toho mu vyhrožuje. (Arabadžiev, 2011)

Násilí vůči učitelům bylo předmětem několika zejména zahraničních výzkumů. Jedním z nich byl výzkum realizovaný v roce 2007, jehož autory byli Georges Steffgen a Norbert Ewen. Tento výzkum zahrnoval vzorek 399 učitelů, kteří působí na druhém stupni základních škol v Lucembursku. Z výzkumu vyplynulo, že 23,9 % učitelů se stává oběťmi silných slovních útoků několikrát do roka, dále 19,4 % učitelů muselo čelit pomluvám, méně bylo mezi pedagogy obětí krádeží (9,3 %), sexuálního obtěžování (7 %), obtěžování

přes telefon (5,8 %) a poškozování osobního majetku (4,5 %). Fyzickému napadení čelila 4 % dotazovaných učitelů. (Steffgen, Ewen, 2007, s. 85 – 86)

V České republice v současné době existuje výzkum Institutu pro kriminologii a sociální prevenci, který provedl Tomášek v roce 2008. Tento výzkum existenci násilí žáků vůči učitelům potvrzuje. (Kolář, 2011, s. 69)

Výzkum zmapoval zkušenosti učitelů a ředitelů z náhodně vybraného vzorku českých středních škol s různými podobami násilí ze strany studentů (Tomášek, 2008, s. 384). Dle výsledků výzkumu se 43,4 % učitelů setkalo během své kariéry s nějakou formou násilí ze strany studentů. Nejčastější formou byly urážky a nadávky studentů během vyučování. Často také docházelo k urážkám ze strany rodičů či k výhrůzkám útoků na osobní majetek. Závažnější formy násilí jako vyhrožování fyzickým násilím byly méně časté. (Tomášek, 2008, s. 386)

Žáci dle výzkumů nepovažují za formu šikany učitelů nahrávání učitele na mobilní telefon, pomlouvání učitele před jeho kolegy nebo schovávání učitelových osobních věcí (Tůmová et al., 2009, s. 57).

3.2 Příčiny šikany učitelů ze strany žáků

Co může žáky vést k tomu, že ubližují svému učiteli? Odborníci spatřují příčiny šikany učitelů v nudě a touze po zábavě, špatném kurikulu, ve snaze žáka vybudovat si určitou pozici ve třídě mezi spolužáky a také ve vymezování se vůči autoritám. (Tůmová et al., 2009, s. 45)

Příčin a důvodů šikany je mnoho, především se jedná o příčiny individuální, které jsou na jedné straně dané vlastnostmi agresorů, na straně druhé vlastnostmi obětí. Častým motivem agresorů je „bavení“ třídy, u chlapců je to zejména předvádění se před dívkami. Dalším motivem k šikanování je ale také uspokojení z týrání jiné osoby, pocit moci a nadřazenosti nad celým kolektivem (agresor si tak kompenzuje pocit méněcennosti). (Říčan, Janošová, 2010, s. 22)

Kolář (1997, s. 53) hovoří také o nepreventivním prostředí, jež je další příčinou tohoto antisociálního chování. Někteří jedinci mají geneticky podmíněnou vyšší pohotovost povahy k ubližování slabších, což ale neznamená, že se z nich automaticky stanou agresori šikany. Závisí také na působení prostředí, jež jedince obklopuje a také na jejich aktivní práci na sobě samém. (Kolář, 1997, s. 61)

Změny v postojích a hodnotách ve společnosti, úpadek autority školy a také učitele, vnímání učitele jako nepřítele, uvolnění hranic ve výchově, úpadek prestiže učitelské profese, celkové nastavení systému školství a nepřipravenost absolventů pedagogických škol, tedy začínajících učitelů jsou rovněž příčinami zvyšujícího se výskytu šikany učitelů ze strany žáků (Francová, Mitrová, Tůmová, 2010, s. 17).

Bendl (2003, s. 50) mluví také o zvyšující se lhostejnosti okolí, sociální atmosféře a o ideologiích, jež jsou postaveny na potlačování lidských práv jako o možných příčinách šikany.

Mezi další faktory, které přispívají ke vzniku šikany, patří rovněž nedostatečný právní postih, anonymita současného prostředí a absence výchovného vedení (Vavrečková in Bendl, 2003, s. 50).

Žáci považují za jednu z hlavních příčin šikany učitele nudu při vyučování a ve škole. Učitele provokují a zkouší jeho trpělivost, co všechno vydrží. Další příčinu žáci spatřují ve svých spolužácích, kteří se chtějí za každou cenu předvádět. Vinu vidí žáci také v samotném učiteli, který je neprofesionální, příliš „měkký“, neschopný si ve třídě udržet kázeň, nemá u žáků autoritu, je jim nesympatický a zaujímají k němu nepřátelský vztah. (Tůmová et al., 2009, s. 60 – 61)

Podle učitelů je problém šikany zejména v hodnotách dnešní společnosti, nezájmu rodičů o spolupráci se školou a nedostatečných právech, která mají učitelé k dispozici (Francová, Mitrová, Tůmová, 2010, s. 19). Problém vidí také na straně rodičů, jejichž liberální výchova vede k nerespektování autority. Avšak někteří učitelé spatřují problém také v samotných učitelích, tedy v osobnosti učitele, kdy jde především o neschopnost učitele získat si u žáků autoritu. (Tůmová et al., 2009, s. 50 – 51)

3.3 Následky šikany učitelů ze strany žáků

Jaké mohou být důsledky šikany? Kolář (2005, s. 99) říká, že šikanování představuje velmi závažnou poruchu vztahů ve skupině. Tato porucha zasahuje celou skupinu, to znamená, že neublíží jenom oběti, ale i agresorům a dalším členům skupiny. Šikanování může postihnout kohokoli.

O tom, jak závažné budou následky šikany pro oběť, rozhoduje její osobnost, také podpora poskytovaná rodiči a školou, dále reakce vrstevnické skupiny a styl agresora. Mezi okamžité následky se řadí fyzické, intelektuální – například oběť má problémy s učením a pa-

měti, dále sociální důsledky, dopad na sebevědomí a také citové nebo psychologické důsledky. (Fieldová, 2009, s. 64 – 69)

Jestliže je obětí šikany učitel, pak se kromě psychických problémů (např. úzkostné poruchy, ztráta sebedůvěry, pokus o sebevraždu aj.) objevují také profesní důsledky. Dochází k selhání výukové stránky a učitel často řeší situaci odchodem ze školy, jelikož ztrácí motivaci nebo se nedokáže vyrovnat se selháním v roli učitele. (Tůmová et al., 2009, s. 46)

Dalším důsledkem šikany učitelů, kteří jsou ve stálém styku s lidmi, může být syndrom vyhoření. Tento syndrom se projevuje zejména chronickým stavem vyčerpání, depresivní a podrážděnou náladou, útlumem dřívější aktivity a kreativity, sníženým sebehodnocením, vznikem různých závislostí apod. (Čáp, Mareš, 2001, s. 272)

Nejen u oběti, ale i u samotných agresorů se vyskytují problémy se zdravím, docházkou, prospěchem, nižším sebevědomím, také mívají osobní a vztahové problémy. Mnozí agresoři mají zkušenosti s tím, že i oni jsou citově odmítáni, šikanováni nebo pocházejí z dysfunkční rodiny, ve které se vyskytuje například násilí. Neumějí se vcítit do druhé osoby, dělá jim problém vyrovnat se s vlastními city a řešit konflikty. Agresoři také často trpí depresemi, úzkostí, sebevražednými sklony, a to jak ve škole, tak i v pozdějším životě. (Fieldová, 2009, s. 72 – 73)

Důsledky agresivního chování však často přetrvávají i v dospělosti, kdy se agresor může dostat do konfliktů se zákonem, má výrazný sklon k páchání trestné činnosti, u žen se objevuje krutost k vlastním dětem a může dojít až k vytvoření antisociálních postojů (Lovašová, 2006, s. 16).

Působení agresorů negativně ovlivňuje také přihlížející skupinu neboli ostatní spolužáky. Šikana se šíří ve skupině jako nákaza a postihne i nešikanující spolužáky, kteří začnou schvalovat násilné chování vůči oběti a také začnou nabádat druhé k týrání oběti. (Bendl, 2003, s. 39)

3.4 Řešení šikany učitelů ze strany žáků

Jestliže škola odhalí existenci šikany, měla by problémové chování agresorů zastavit a také zajistit, aby zase dodržovali oficiální normy, tedy školní řád. Vedení školy může agresorům navrhnout výchovná opatření při řešení nekázně, jako jsou např. důtka třídního učitele, snížená známka z chování či dokonce podmíněčné vyloučení agresora ze školy. Všichni účastníci by měli získat informace o průběhu vyšetřování šikany a následných ná-

právních metodách. Škola by měla dát jasně najevo, že šikana nebude v žádném případě trpěna. (Vágnerová, 2009, s. 30 – 32)

Kolář (2011, s. 163 – 168) uvádí, že na samém počátku řešení šikany je nezbytné vyhodnotit situaci a posoudit, zda se opravdu jedná o šikanu či nikoli. Při vyhodnocování je nutné brát v úvahu základní znaky, které signalizují šikanování. Těmito znaky jsou záměrnost, samoúčelnost agrese, opakovanost a také nepoměr sil. Jestliže jde skutečně o šikanu, je zapotřebí se o ní dozvědět co nejvíce informací. Následuje proto posouzení šikany ze tří praktických pohledů a určení formy šikany. Musíme tedy zmapovat šikanu jako nemocné chování, poruchu vztahů ve skupině a závislost. Dále je nutné odhadnout sílu a typ zakrývajícího a protiúdravného systému šikany, odhadnout nebezpečí, také odhalit příčiny a podmínky šikany neboli její spouštěcí mechanismy a v neposlední řadě je také potřeba zjistit, jaké škody šikana v celé skupině způsobila. Na podkladě všech získaných informací je navržena diagnóza a určí se typ scénáře pro základní směr léčby.

Otázkou řešení šikany učitelů ze strany žáků se zabývají autorky ve studii *Šikana učitelů - Návrh na řešení problému v České republice*. V této práci navrhují nástroje k řešení problému šikany učitelů. Prvním nástrojem k řešení šikany učitelů je **vytvoření vlastní metodiky řešení** (na úrovni samotných škol), jež ale musí navazovat na činnost MŠMT. MŠMT by mělo školy informovat o možných způsobech řešení problému šikany učitelů, o doporučeném postupu při výskytu šikany a také o sankcích a různých opatření, jež by škola mohla zavést a uplatňovat. Druhým nástrojem řešení problému šikany je **zvýšení počtu odborníků na základních školách** (např. školních psychologů, výchovných poradců, asistentů pedagoga, speciálních pedagogů aj.). Škola, která má k dispozici tyto odborníky, je v mnohem jednodušší pozici, než škola, která musí oslovovat externisty při řešení problémů. Větší počet odborníků by vedl ke zlepšení klimatu ve školách, působil by preventivně proti výskytu šikany učitelů a také by zjednodušil systém řešení aktuálního stavu šikany. Škole by měla být také poskytována **podpora od odborných poradenských institucí**, jako jsou např. pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče nebo nestátní neziskové organizace. Další variantou řešení problému šikany je **vytvoření nové organizace**, která by se zaměřovala na problematiku šikany učitelů. Tato organizace by poskytovala odborné vyšetření a diagnostiku problému a také by navrhla doporučení pro nejlepší řešení. Primárně by organizace byla určena pro učitele postižené šikanou, ale nabízela by poradenské služby i ostatním učitelům v problematice nekázně žáků. Druhou oblastí činnosti by byla práce s žáky, kteří šikanovali učitele, a zároveň práce

s jejich rodiči. Poslední variantou řešení šikany je **vytvoření sanačních (nápravných) programů pro žáky**. Tyto programy by byly zaměřeny zejména na „obnovení norem“ kolektivu třídy. Důraz by byl kladen hlavně na práci s kolektivem třídy, na vzájemnou spolupráci atd. Programy by mohly probíhat během výuky i mimo ni. (Francová, Mitrová, Tůmová, 2010, s. 37 – 41)

3.5 Prevence šikany učitelů ze strany žáků

Obecně platí, že je lepší problémům předcházet, než je následně složitě odstraňovat. Protože však šikany nalezneme v každé škole, nevystačíme jenom s preventivními opatřeními, ale je nutné připojit i represivní opatření. (Bendl, 2003, s. 66)

Ve studii *Šikana učitelů – Návrh řešení problému v České republice* autorky předkládají opatření, která mohou školám sloužit jako prevence proti výskytu šikany učitelů. K těmto opatřením jako první patří například **system podpory učitelů**, do něhož spadá oblast vzdělávání pedagogů v problematice (aby znali své možnosti, způsoby řešení, postupy, sanace, atd.), dále podporování učitelů ze strany vedení školy, podpora profesionalizace uvnitř profese tj. další vzdělávání pedagogických pracovníků, kteří by se v rámci kurzů vzdělávali ve zvládání problematických situací během výuky i mimo ni. Druhým opatřením jsou **preventivní programy pro žáky**, do nichž by byla problematika šikany učitelů zařazena. Existují dva druhy programů. Prvním typem jsou programy v rámci výuky, realizované v rámci minimálních preventivních programů. Preventivní aktivity jsou zařazeny buď ve výuce do příslušných předmětů, nebo do školy přijedou externisté, kteří mají pro žáky připravený program, případně žáci jezdí na různé exkurze (např. do vězení). Může se jednat o různé sociální hry, metody vycházející z dramatické výchovy, sociálně-psychologický výcvik atd. Druhým typem jsou programy mimo výuku, které mohou probíhat v rámci školních výjezdů (škola v přírodě, lyžařské výjezdy, zahraniční výjezdy apod.), dále ve školním životě mimo školu (školní soutěže, olympiády) a také v mimoškolních aktivitách, které škola organizuje (různé kroužky mimo vyučování). Dalším opatřením je **zavedení principů komunitní školy**, jejímž cílem je spolupráce všech aktérů výchovně vzdělávacího procesu (škola, rodiče, žáci, sociální pracovníci, apod.). (Francová, Mitrová, Tůmová, 2010, s. 42 – 45)

Kampaň a osvěta veřejnosti je dalším opatřením, které autorky uvádí, kdy se jedná o upozornění na problém, seznámení veřejnosti s problematikou, s následky pro oběť i pro školu, se způsoby prevence. Posledním opatřením je **zlepšení přípravy studentů**

pedagogických škol, kteří sice ovládají teorii, ale neumí dostatečně pracovat s kolektivem, zejména pokud se v něm nachází několik žáků s poruchami chování. (Francová, Mitrová, Tůmová, 2010, s. 47 – 48)

Také Arabadžiev hovoří o prevenci šikany učitelů a doporučuje několik principů k eliminaci tohoto problému. Je nutné vzniklou šikanu nezakrývat a dát najevo, že si škola dokáže s tímto problémem poradit. Škola by se měla do boje proti šikaně zapojit jako celistvá instituce a o této problematice by měli být informováni všichni pedagogové. Šikanou by se měl zabývat kompetentní pedagog, který bude v oblasti šikany řádně proškolen. Škola by měla také spolupracovat i s odbornými institucemi. Pedagog by neměl být chápán jako špatný, který si za šikanu může sám. Důležité je také posilovat kolegiální pedagogů a jejich vzájemnou pomoc. (Arabadžiev, 2011)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 DESIGN VÝZKUMU

Ve druhé, tedy praktické části této bakalářské práce se zaměříme na výzkumné šetření k problematice šikany učitelů ze strany žáků. V teoretické části práce jsme definovali šikany, její formy, vývojová stádia a aktéry. Přiblížili jsme také vztah mezi žákem a učitelem, který výrazně ovlivňuje jejich vzájemné chování. V závěru jsme se věnovali samotné šikane učitelů. V praktické části se budeme zabývat výzkumem a také zde budou nastíněna a interpretována získaná data z dotazníkového šetření, jež se uskutečnilo mezi učiteli 2. stupně na základních školách v okrese Břeclav.

Výzkum je zaměřen na učitele 2. stupně základních škol, jelikož se u žáků staršího školního věku objevují negativní vlastnosti a projevy a učitel se tak snadno může dostat do pozice oběti šikany. Chceme tedy zjistit, zda se šikana učitelů ze strany žáků na základních školách v okrese Břeclav vůbec vyskytuje a především pak jaké jsou názory učitelů na tuto problematiku.

Jelikož jsme se rozhodli pro kvantitativní pojetí našeho výzkumu, k získání dat jsme tedy použili dotazníkové šetření.

Výsledky výzkumného šetření budou zpracovány a prezentovány pomocí grafů, v nichž budou interpretována získaná data. V závěru se pokusíme navrhnout doporučená opatření pro praxi.

4.1 Vymezení výzkumného problému

Výzkumným problémem bakalářské práce je problematika šikany učitelů ze strany žáků v okrese Břeclav.

Obecně se problematikou šikany zabývá především přední český odborník na šikany Michal Kolář, ale také spousta dalších autorů jako například: Stanislav Bendl, Pavel Řičan, Kateřina Vágnerová a mnoho dalších. Při zpracování poslední kapitoly teoretické části jsme vycházeli především z projektových prací *Zvyšující se výskyt šikany učitelů základních škol ze strany žáků v České republice* a *Šikana učitelů: Návrh řešení problému v České republice*, jejichž autorkami jsou Magdaléna Francová, Jana Mitrová, Anna Tůmová a Helena Kuncová.

Šikana učitelů není sice příliš prozkoumaným problémem, ale za to je to velmi komplikovaný a aktuální problém současného školství. Tento fenomén souvisí s nekázní a proble-

matickým chováním žáků, jehož výskyt se na školách neustále zvyšuje a prohlubuje se agresivita žáků. Učitel se může dostat do pozice oběti šikany také z toho důvodu, že v současnosti dochází k alarmujícímu oslabení autority učitelů. Žáci si dovolují na učitele čím dál víc, jsou drzí a nemají téměř k nikomu úctu.

4.2 Výzkumné otázky

Na počátku našeho výzkumného šetření jsme si stanovili výzkumné otázky, které tvoří jedna hlavní a šest dílčích otázek. **Hlavní výzkumná otázka** zní:

Jaké jsou názory učitelů základních škol (na Břeclavsku) na šikanu vůči učitelům, v případě kdy agresory jsou žáci?

Na základě hlavní výzkumné otázky jsme následně vytvořili otázky dílčí, které se odvíjejí od hlavní otázky. **Dílčí výzkumné otázky** byly definovány následovně:

VO1: Jaké jsou zkušenosti učitelů základních škol se šikanou na učitelích ze strany žáků?

VO2: Jaké charakteristiky pedagoga mohou vést k tomu, že se stane obětí šikany ze strany žáků?

VO3: Jaké charakteristiky žáka mohou vést k tomu, že šikanuje učitele?

VO4: Jaké jsou názory učitelů základních škol na řešení šikany vůči učitelům ze strany žáků?

VO5: Jaké jsou názory učitelů základních škol na prevenci šikany vůči učitelům ze strany žáků?

VO6: Existuje rozdíl mezi užitím různých forem šikany vůči učitelům a pohlavím agresorů (žáků)?

Na základě 6. výzkumné otázky jsme stanovili **hypotézu** v tomto znění:

H1: Mezi užitím různých forem šikany vůči učitelům a pohlavím agresorů (žáků) existuje rozdíl.

4.3 Cíle výzkumu

Zde se zaměříme na vymezení cílů výzkumu, které byly stejně jako výzkumné otázky, rozděleny na hlavní a dílčí. Hlavní výzkumný cíl i dílčí výzkumné cíle vycházejí z výše uvedených výzkumných otázek.

Hlavním výzkumným cílem našeho výzkumného šetření je zjistit názory učitelů základních škol na šikanu vůči učitelům v případě, kdy agresory jsou žáci.

Dílčí výzkumné cíle zní:

DVC1: Zjistit zkušenosti učitelů základních škol se šikanou na učitelích ze strany žáků.

DVC2: Zjistit charakteristiky pedagoga, které mohou vést k tomu, že se stane obětí šikany ze strany žáků.

DVC3: Zjistit charakteristiky žáka, které mohou vést k tomu, že šikanuje učitele.

DVC4: Zjistit názory učitelů základních škol na řešení šikany vůči učitelům ze strany žáků.

DVC5: Zjistit názory učitelů základních škol na prevenci šikany vůči učitelům ze strany žáků.

DVC6: Zjistit, zda existuje rozdíl mezi užitím různých forem šikany vůči učitelům a pohlavím agresorů (žáků).

4.4 Výzkumný soubor

Vzhledem k zvolenému tématu práce jsme jako výzkumný soubor zvolili učitele 2. stupně základních škol v okrese Břeclav. Z hlediska místní a časové dostupnosti byl zkoumaný soubor vybrán dostupným výběrem. Dle Gavory (2000, s. 64) dostupný výběr vzniká tehdy, kdy výzkumník např. volí školy, které se nachází v jeho okolí, tudíž mu to ušetří spoustu času a námahy. Výzkumný soubor, který se skládá z učitelů 2. stupně, pochází celkem z deseti základních škol v okrese Břeclav.

Respondenty jsme vybrali takovým způsobem, že jsme nejprve kontaktovali vedení základních škol v okrese Břeclav, abychom podali základní informace o našem výzkumu. Na základě toho jsme zjistili, na kterých školách bude možné provést naše dotazníkové šetření. Následně bylo domluveno osobní setkání s vedením jednotlivých škol, při kterém byly odevzdány dotazníky a podány informace k jejich vyplnění. Ředitelé základních škol poté dotazníky předali učitelům 2. stupně, pro něž byly určeny.

Celkově bylo rozdáno 132 dotazníků, z čehož celkem 98 dotazníků bylo navráceno vyplněných, návratnost tak činí 74 %. Při ručním třídění a kontrole správnosti vyplnění dotazníků jsme však zjistili, že 14 respondentů nevyplnilo dotazník dostatečně a proto jsme museli dotazníky od těchto respondentů vyřadit z našeho výzkumu. V praktické části této práce tedy pracujeme celkem s 84 dotazníky.

4.5 Technika sběru dat

Jelikož je výzkum kvantitativního rázu, jako techniku sběru dat jsme zvolili dotazníkové šetření. Výhodou této techniky sběru dat je poměrně rychlé a efektivní shromažďování dat od velkého počtu respondentů. (Chrásky, 2007, s. 164)

Dotazník byl zpracován na základě předem stanovených výzkumných otázek a teoretických východisek. Pro lepší návratnost dotazníků jsme zvolili tištěnou verzi. Výhodou tištěné formy dotazníků je především osobní jednání, při kterém jsme informovali ředitele ZŠ o dané problematice a současně jsme podali informace a pokyny k jejich vyplnění. Ředitelé ZŠ následně dotazníky a získané informace předali učitelům 2. stupně, kteří dotazníky vyplnili. Nevýhodou této formy sledujeme v časové náročnosti, a to jak při sběru dat, tak při vyplnění dotazníků. Ačkoli dotazník není příliš dlouhý, respondent by si měl udělat čas na jeho vyplnění a zamyšlení se nad jednotlivými otázkami.

V úvodu dotazníku se nachází jedna informativní položka, která zjišťovala pohlaví respondentů. Dotazník je sestaven z 18 položek, z nichž 5 mělo ještě filtrační položku. Je složen převážně z uzavřených (strukturovaných) položek, kdy se jedná jak o dichotomické, tak polytomické položky. U tří uzavřených položek měli respondenti ještě zdůvodnit svůj názor. Otevřené položky jsou v dotazníku tři, z nichž dvě jsou filtrační položky. V závěru dotazníku je také prostor, ve kterém respondenti mohli vyjádřit své připomínky k tématu bakalářské práce.

4.6 Metody analýzy dat

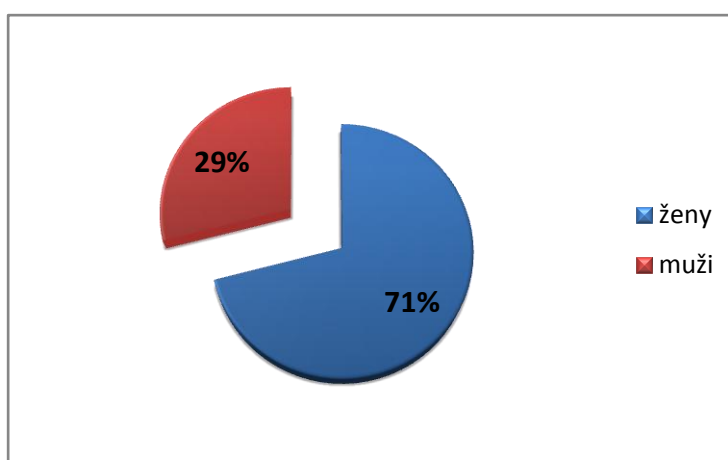
Ke zpracování získaných dat z dotazníkového šetření jsme použili čárkovací metodu, pomocí níž jsme sestavili tabulky absolutní a relativní četnosti. Dle Chrásky (2007, s. 40) slouží tato metoda k základnímu utřídění dat. Získaná data byla zpracována v programu Microsoft Excel 2008 do jednotlivých grafů se slovním popisem pozorovaných četností. Pro ověření hypotézy jsme použili metodu test nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku.

5 ANALÝZA DAT

V této části bakalářské práce budeme prezentovat výsledky našeho výzkumu zabývajícího se problematikou šikany učitelů ZŠ ze strany žáků, který byl zrealizován pomocí dotazníkového šetření. Našeho výzkumného šetření se zúčastnilo celkem 84 respondentů, tedy učitelů 2. stupně ZŠ v okrese Břeclav. Dotazníkové šetření probíhalo v období měsíce prosince roku 2015.

Zastoupení respondentů z hlediska pohlaví

Graf č. 1: Pohlaví respondentů

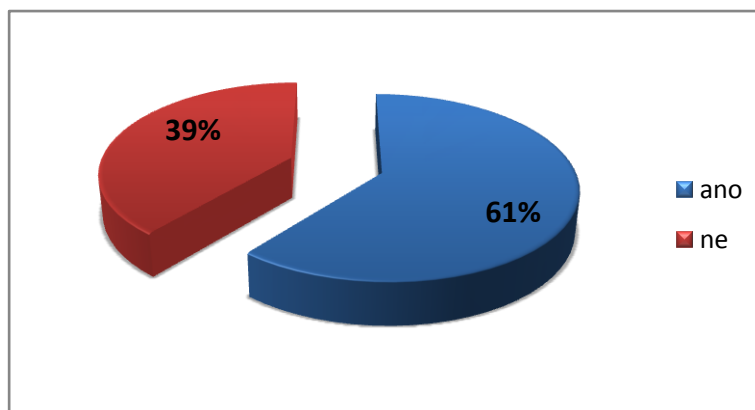

Dotazník řádně vyplnilo celkem 84 respondentů, z toho 60 žen (71 %) a 24 mužů (29 %). Tuto položku jsme do dotazníku zařadili pouze z důvodu zájmu a získání informací o tom, jaké je zastoupení učitelek a učitelů na zkoumaných školách.

Dílčí cíl č. 1: Zjistit zkušenosti učitelů základních škol se šikanou na učitelích ze strany žáků

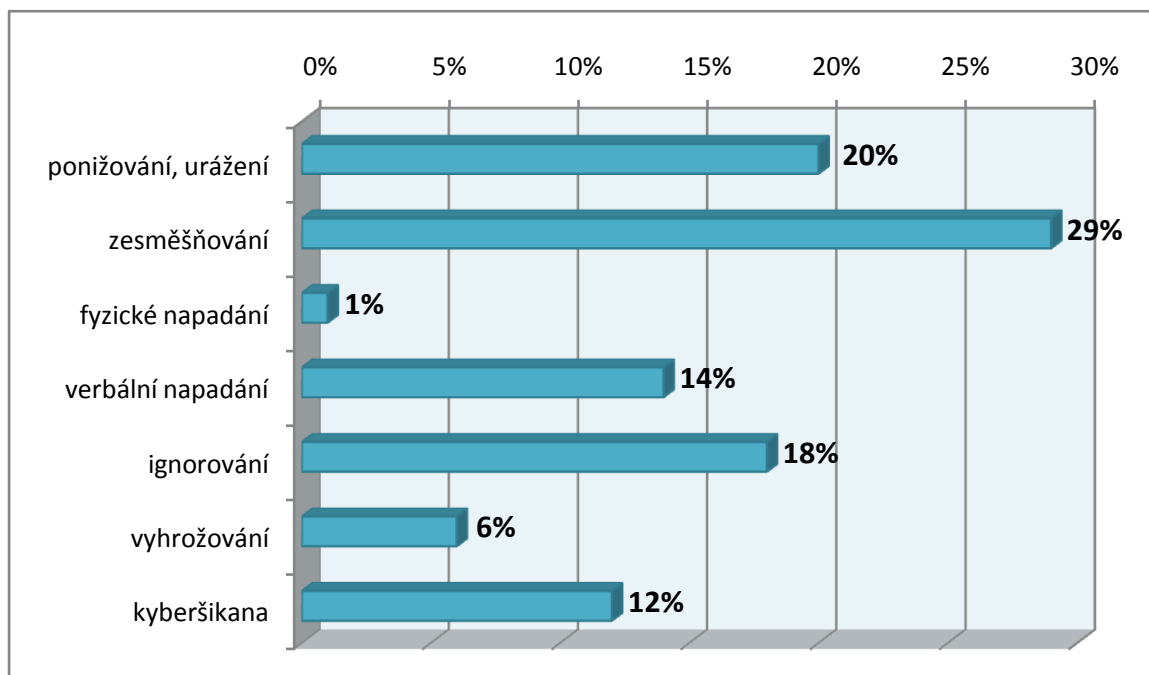
K prvnímu dílčímu cíli se vztahují položky z dotazníku č. 1, 2, 3 a 4, z nichž každá měla ještě filtrační položku. Výsledky těchto položek rozebereme v následujících grafech.

Graf č. 2: Zkušenost učitelů se šikanou ze strany žáků

První otázka dotazníku zmapovala, kolik oslovených učitelů se v průběhu praxe ve svém zaměstnání setkala s nějakou formou šikany ze strany žáků. Je šokující, že z celkového počtu 84 respondentů odpovědělo na tuto otázku ano 51 (61 %) dotazovaných a pouhých 33 (39 %) dotazovaných odpovědělo ne.

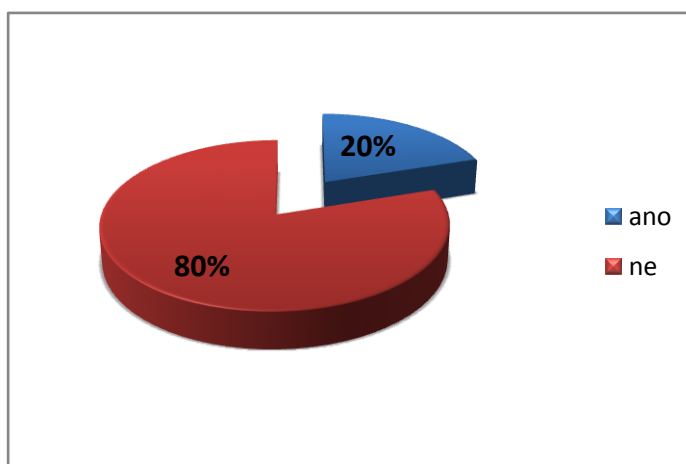
Graf č. 3: Tři nejčastější formy šikany na učitelích ze strany žáků

Na tuto podotázku, kterou zobrazuje výše uvedený graf, odpovídali pouze ti, kteří v předchozí otázce, odpověděli ano (61 %). Tato otázka nás informovala o tom, s jakými formami šikany ze strany žáků se učitelé ve svém zaměstnání setkávají nejčastěji. Proto měli respondenti uvést pouze tři nejčastější formy šikany ze strany žáků, s nimiž se setkávají. Z grafu můžeme vidět, že respondenti mají největší zkušenosti se ze-

směšňováním, které označilo 44 (29 %) respondentů. Druhou nejčastěji se vyskytující formou šikany ze strany žáků je ponižování a urážení, kterou zvolilo 30 (20 %) respondentů a na třetím místě se nachází ignorování s počtem 28 (18 %) respondentů. Dále 21 (14 %) respondentů uvedlo verbální napadání a 19 (12 %) respondentů pak kyberšikanu. Pouze 9 (6 %) respondentů se ve svém zaměstnání setkalo s vyhrožováním a na posledním místě skončilo fyzické napadání, které označili jenom 2 (1 %) respondenti.

Graf č. 4: Osobní zkušenost učitelů se šikanou ze strany žáků

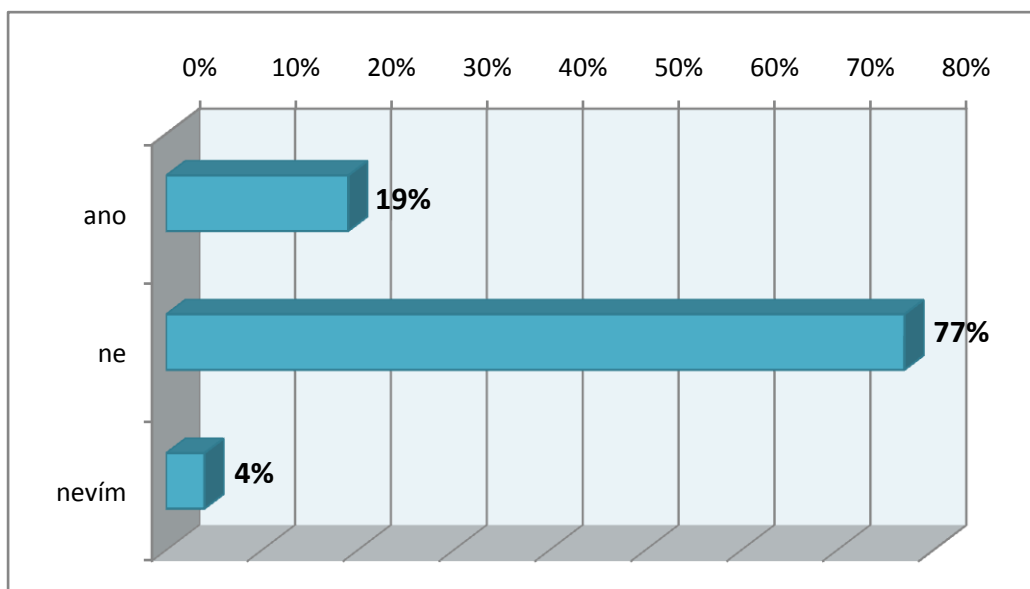

Na základě druhé otázky dotazníku jsme zjistili, kolik učitelů se stalo osobně obětí šikany ze strany žáků. Celkově se jednalo o 17 (20 %) dotazovaných, kteří uvedli, že se stali osobně obětí šikany ze strany žáků. 67 (80 %) respondentů pak zvolilo odpověď ne, tedy že se obětí šikany nestalo.

Na výše uvedenou otázku navazovala podotázka, na kterou odpovídali pouze respondenti, kteří v předchozí otázce odpověděli ano (20 %), tedy ti, kteří se osobně stali obětí šikany ze strany žáků. Jednalo se o otevřenou otázku, jejímž cílem bylo zjistit, jak se respondenti zachovali v situaci, kdy docházelo k jejich šikanování ze strany žáků. Odpovědi byly velmi subjektivní a specifické, příliš se neopakovaly. 2 (11,8 %) respondenti tuto situaci řešili trestním oznámením na Policii ČR, další 2 (11,8 %) respondenti udělili žákovi poznámku a snížený stupeň z chování a opět další 2 (11,8 %) respondenti uvedli, že se snažili vydržet, ale kázeňské postihy nepomáhaly, situace se nezlepšila a tak se alespoň jeden z nich svěřil kolegům. Mlčením tuto situaci řešili 2 (11,8 %) respondenti, kteří se styděli a proto se nikomu nesvěřili a další 2 (11,8 %) respondenti zachovali v této situaci klid, nadhled a neopláceli žákovi „stejnou mincí“. 1 (5,9 %) respondent si promluvil se žákem a s vedením školy a další respondent (5,9 %) k rozhovoru přizval ještě třídního učitele a rodiče žáka.

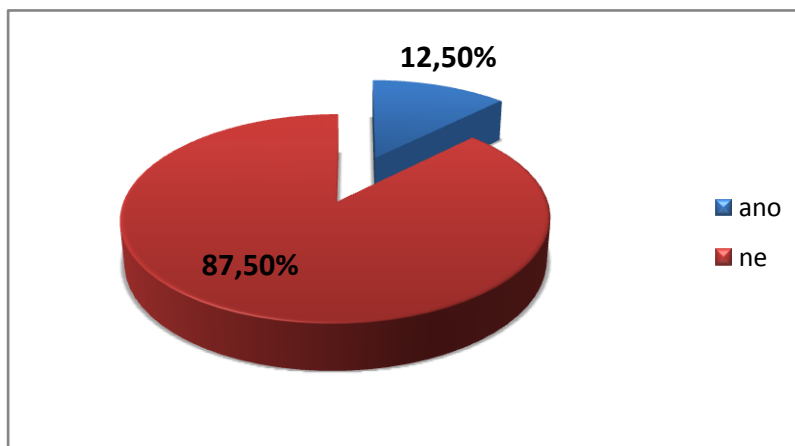
Pouze s vedením školy tuto situaci řešil opět 1 (5,9 %) respondent, další respondent (5,9 %) informoval rodiče žáka o jeho nevhodném chování a domluvil společnou schůzku u výchovného poradce. Pouze 1 (5,9 %) respondent uvedl, že se často cítí zahnaný do kouta a v úzkých, nejdříve reaguje klidně, pak je ale podrážděný a brání se křikem. Podobná odpověď se objevila i u dalšího respondenta (5,9 %), který napsal, že v takové situaci u něj dojde k návalu hněvu a k následnému „vybuchnutí“. Poslední respondent (5,9 %) odpověděl tak, že se v situaci, kdy byl šikanován žáky, bránil, ale bohužel neuvedl nic konkrétního.

Graf č. 5: Osobní pocit strachu z nějakého žáka

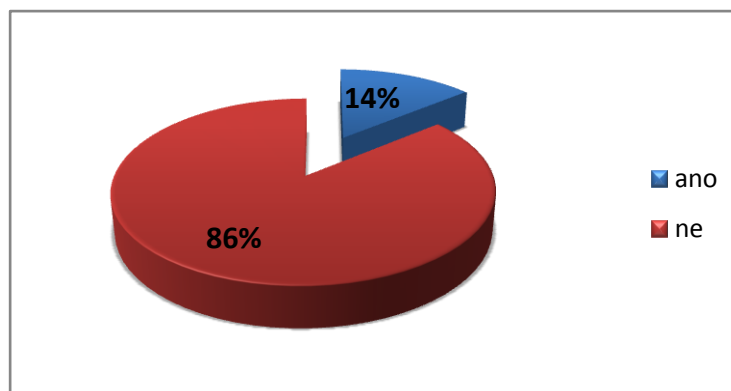
Třetí položka zkoumala, zda mají učitelé, popřípadě jestli někdy měli, strach z nějakého žáka. 65 (77 %) respondentů na tuto otázku odpovědělo ne, jedná se tak o většinu dotazovaných. Odpověď ano zvolilo 16 (19 %) respondentů a možnost nevím se nachází na posledním místě, kterou uvedli jenom 3 (4 %) respondenti.

Graf č. 6: Vyhýbavé chování vůči žákovi

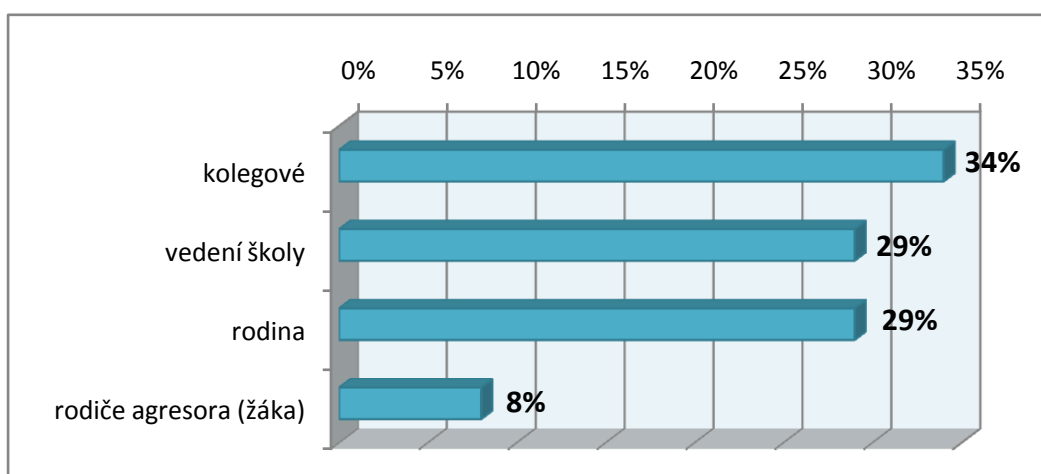
Na tuto filtrační položku odpovídali pouze respondenti, kteří ve výše uvedené položce odpověděli ano (19 %). Podotázka mapovala, jestli se učitelé, kteří mají strach z nějakého žáka, zároveň snaží dotyčnému žákovi vyhýbat. Z grafu je zřejmé, že většina respondentů se nesnaží žákovi vyhýbat. Celkově se jednalo o 14 (87,5 %) respondentů. Pouze 2 (12,5 %) respondenti označili odpověď ano, tedy že se snaží žákovi vyhýbat.

Graf č. 7: Svěření se s osobní zkušeností se šikanou ze strany žáků

Díky čtvrté otázce jsme zjistili, kolik učitelů, kteří se stali obětí šikany ze strany žáků, se s tímto problémem někomu svěřilo. Z celkového počtu 17 respondentů, kteří se osobně stali obětí šikany ze strany žáků, se někomu svěřilo 12 (14 %) respondentů. 72 (86 %) dotazovaných pak zvolilo odpověď ne, z nichž 67 respondentů tuto odpověď označilo automaticky, jelikož se obětí šikany ze strany žáků nestalo a zbývajících 5 respondentů se sice obětí šikany ze strany žáků stalo, ale nikomu se nesvěřilo.

Graf č. 8: Vymezení, komu se jedinec svěřil s osobní zkušeností se šikanou ze strany žáků

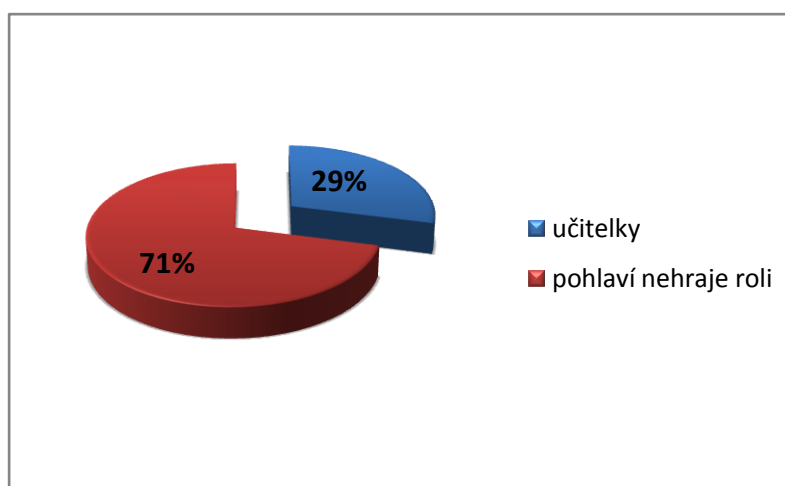
Na tuto podotázku odpovídali pouze respondenti, kteří v předchozí otázce odpověděli ano (14 %). Tato otázka nás informovala o tom, komu se respondenti svěřili s tím, že se stali

obětí šikany ze strany žáků. Otázka nabízela celkem 5 odpovědí, jejichž výběr nebyl omezený, tudíž respondenti mohli zvolit tolik odpovědí, kolik chtěli. 8 (34 %) respondentů se s tímto problémem svěřilo svým kolegům, 7 (29 %) respondentů vedení školy a dalších 7 (29 %) respondentů své rodině. Pouze 2 (8 %) respondenti řešili tento problém s rodiči agresora (žáka). Žádný z dotazovaných nezvolil možnost jiná odpověď.

Dílčí cíl č. 2: Zjistit charakteristiky pedagoga, které mohou vést k tomu, že se stane obětí šikany ze strany žáků

K druhému dílčímu cíli se vztahují položky z dotazníku č. 7, 8, 9, 10 a 11. Výsledky těchto položek rozebereme v následujících grafech.

Graf č. 9: Oběť šikany ze strany žáků z hlediska pohlaví

Sedmá položka nás informovala o názorech respondentů na pohlaví učitele jakožto oběti šikany ze strany žáků, tedy zda pohlaví hraje či nehraje roli. Jak je vidět z grafu, 60 (71 %) respondentů si myslí, že na pohlaví učitele při jeho šikanování ze strany žáků nezáleží. Avšak 24 (29 %) respondentů uvedlo, že žáci častěji šikanují ženy učitelky, tudíž podle nich má pohlaví vliv na to, zda se učitel ocitne v pozici oběti šikany ze strany žáků. Žádný z respondentů neoznačil muže učitele jakožto možné oběti šikany ze strany žáků. Respondenti měli svůj názor také zdůvodnit.

Zdůvodnění názoru – pohlaví nehraje roli

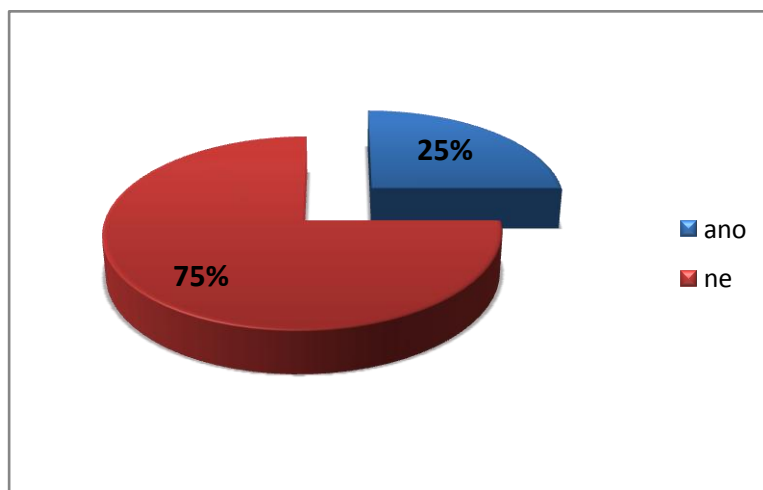
Pro celkové vyhodnocení názorů jsme si na základě získaných dat vytvořili sedm kategorií, k nimž byly jednotlivé odpovědi respondentů přiřazovány. Nejvíce respondentů, konkrétně 21 (35 %) respondentů se shodlo na mínění, že na pohlaví učitele nezáleží, jelikož nejdůležitější je učitelova přirozená autorita. Druhým nejčastějším názorem bylo, že záleží

na osobnosti učitele, kterou uvedlo 15 (25 %) respondentů a následně za tímto názorem skončila na třetím místě osobnost agresora, který pokud chce ublížit, tak ublíží s počtem 13 (22 %) respondentů. Dále 3 (5 %) respondenti uvedli, že důležitější jsou vztahy a postoje učitele a žáka než pohlaví, další 3 (5 %) respondenti odpověděli, že šikanovaný může být kdokoli, neboť obě pohlaví jsou stejně zranitelná a opět další 3 (5 %) respondenti svůj názor zdůvodnili tak, že žáci berou šikanování učitelů jako zábavu a předvádění se před spolužáky, tudíž pohlaví na tuto problematiku nemá vliv. Na názoru, že záleží na učitelově přístupu, projevu a schopnosti žáky zaujmout se shodli 2 (3 %) respondenti.

Zdůvodnění názoru – ženy učitelky jakožto častější oběti šikany ze strany žáků

Nejčastějším názorem, který se objevil u 11 (46%) respondentů, bylo, že ženy učitelky mají menší přirozenou autoritu a respekt než muž učitel a mohou se tak stát častější obětí šikany ze strany žáků. 6 (25 %) respondentů si myslí, že dalším důvodem, proč žáci častěji šikanují učitelky, je jejich zranitelnost, citlivost a menší psychická odolnost. Dále 5 (21 %) respondentů uvedlo, že učitelky jsou slabším pohlavím a žáci si tak na ně více dovolí. Svůj názor nezdůvodnili pouze 2 (8 %) respondenti.

Graf č. 10: Názor respondentů na to, zda věk učitele má vliv na šikanování ze strany žáků

Osmá položka zkoumala, zda věk učitele může hrát určitou roli při šikanování učitelů ze strany žáků. K názoru, že věk učitele nemá vliv na to, zda se učitel stane obětí šikany ze strany žáků, se přiklonilo 63 (75 %) respondentů. Naopak 21 (25 %) respondentů soudí, že věk učitele hraje určitou roli při šikanování učitelů ze strany žáků. Opět měli respondenti svůj názor zdůvodnit.

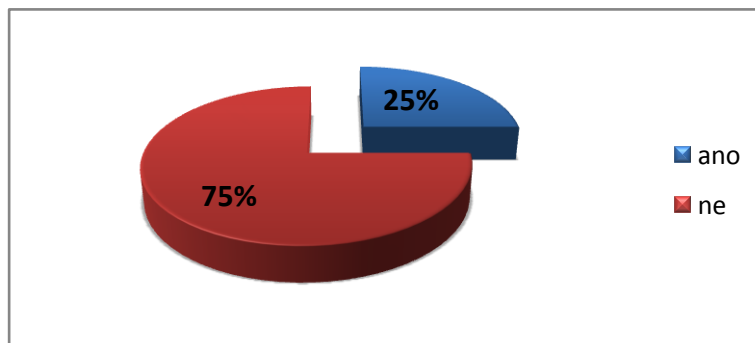
Zdůvodnění názoru – věk učitele nehraje roli při šikanování učitelů ze strany žáků

Názory jsou zde stejné jako u předchozí otázky, jelikož pokud respondenti zdůvodnili svůj názor v otázce č. 7 (pohlaví nehraje roli), poté v této i v 9. otázce už jen většinou odkazovali na otázku č. 7. Liší se pouze počet respondentů u jednotlivých odpovědí. 19 (30 %) respondentů se domnívá, že věk učitele při šikanování ze strany žáků nehraje roli, protože je to zejména o jeho osobnosti a 15 (24 %) respondentů říká, že záleží na přirozené autoritě pedagoga. Dalším názorem, který se objevil u 10 (16 %) respondentů, byla osobnost agresora, který si může zasednout na kohokoli a věk tak na to nemá vliv. 7 (11 %) respondentů zastává názor, že šikanovaný může být kdokoli, jak mladý, tak i starší pedagog a 4 (6 %) respondenti odpověděli, že je to především o vztazích a postojích učitele a žáka. Podle dalších 4 (6 %) respondentů nehraje roli věk učitele, ale jeho přístup, projev a schopnost žáky zaujmout. Další 3 (5 %) respondenti uvedli, že žáci, kteří šikanují učitele, to dělají pro zábavu a pobavení třídy, na věku učitele tedy nezáleží. 1 (2 %) respondent se ke svému názoru nevyjádřil.

Zdůvodnění názoru – věk učitele hraje určitou roli při šikanování učitelů ze strany žáků

11 (52 %) respondentů si myslí, že k šikanování od žáků jsou náchylnější starší pedagogové, protože jsou pomalejší, působí slabším a unavenějším dojmem, používají zastaralejší pedagogické metody, kterými žáky nezaujmou, žáci se nudí a tak se zabaví jiným způsobem na úkor učitele. Naopak 10 (48 %) respondentů odpovědělo, že častěji mohou být šikanováni od svých žáků mladí učitelé, jelikož si k nim žáci více dovolí, nemají tolik profesních zkušeností a snaží se být žákům „kamarády“, což ale může žákům připadat směšné.

Graf č. 11: Názor respondentů na to, zda délka praxe učitele má vliv na šikanování ze strany žáků

Pomocí deváté otázky jsme se dozvěděli, zda si respondenti myslí, že délka praxe učitele může hrát určitou roli při šikanování učitelů ze strany žáků. Z celkového počtu 84 respon-

dentů odpovědělo 63 (75 %) respondentů ne, tedy že na délce praxe při šikanování učitelů ze strany žáků nezáleží. Na druhou stranu s míněním, že délka praxe může mít vliv na to, zda je učitel šikanován svými žáky, souhlasilo 21 (25 %) respondentů. I u této otázky měli respondenti vyjádřit svůj názor.

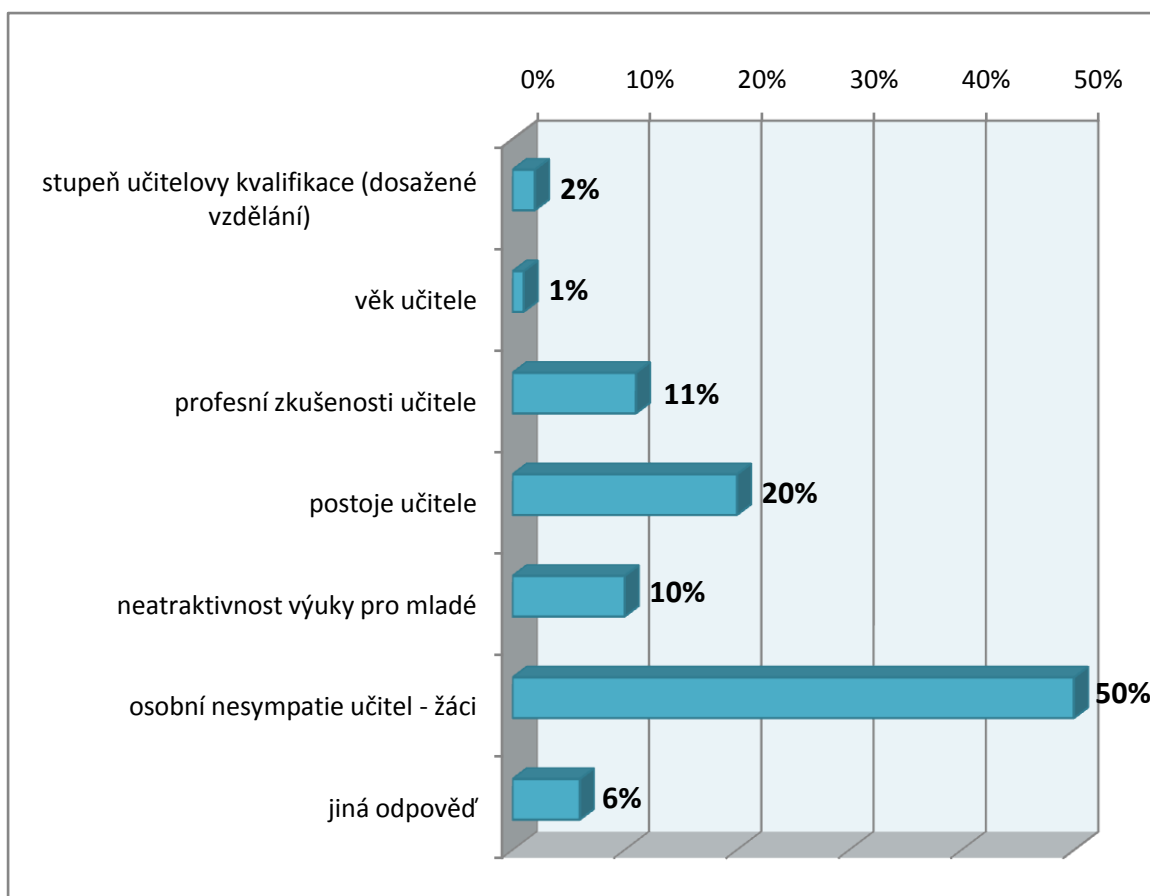
Zdůvodnění názoru – délka praxe nehraje roli při šikanování učitelů ze strany žáků

Opět jsou zde názory stejné jako u předchozích dvou otázek, jelikož pokud respondenti zdůvodnili svůj názor v otázce č. 7 (pohlaví nehraje roli), pak v 8. otázce i v této otázce už jen většinou odkazovali na otázku č. 7. Liší se pouze počet respondentů u jednotlivých odpovědí. Na názoru, že délka praxe učitele nehraje roli, nýbrž závisí na jeho osobnosti, se shodlo 19 (30 %) respondentů. Druhým nejčastěji se vyskytujícím názorem s počtem 15 (24 %) respondentů bylo, že podstatná je přirozená autorita pedagoga a s počtem 12 (19 %) respondentů se objevovalo mínění, že důležitá je osobnost agresora, který pokud se rozhodne, že bude šikanovat učitele, tak šikanovat jednoduše bude a délka praxe na to nemá vliv. Dále 6 (9 %) respondentů uvedlo, že šikanovaný může být kdokoli, jak začínající pedagog, tak i pedagog s několikaletou praxí a podle 4 (6 %) respondentů hrají roli vztahy a postoje učitele a žáka, nikoli délka praxe. U 3 (5 %) respondentů se vyskytla odpověď, že pokud je učitel šikanován svými žáky, důvodem toho je pouze pobavení žáků, kteří to vnímají jako svůj koníček. Další 3 (5 %) respondenti si myslí, že šikanován je učitel, který není schopen žáky zaujmout a oslovit, je to tedy o jeho přístupu a projevu, ne o délce praxe. Pouze 1 (2 %) respondent svůj názor nezdůvodnil.

Zdůvodnění názoru – délka praxe hraje určitou roli při šikanování učitelů ze strany žáků

Naprostá většina dotazovaných zdůvodnila svůj názor tak, že zkušený pedagog s delší praxí dokáže situaci lépe předvídat a může se tak vyhnout nepříjemnostem či je zmírnit. Jednalo se o 15 (71 %) respondentů. 6 (29 %) dotazovaných odpovědělo, že délka praxe může hrát určitou roli, jelikož mladý začínající učitel nemá tolik zkušeností a chybí mu praxe, tudíž se snadněji může dostat do pozice oběti šikany ze strany žáků.

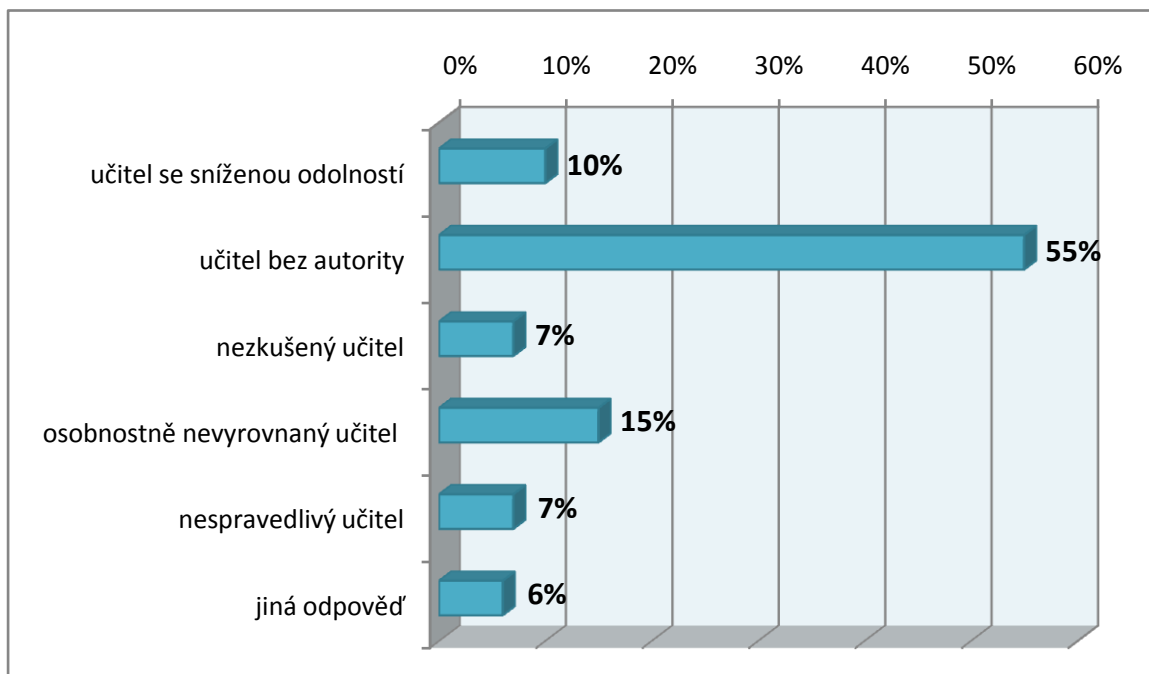
Graf č. 12: Vliv různých aspektů vedoucích k tomu, že se učitel stane obětí šikany

Desátá otázka zjišťovala, co má podle respondentů největší vliv na to, že se učitel stane obětí šikany ze strany žáků. Celkově měli respondenti na výběr 8 možností, avšak označit měli pouze jednu, podle jejich názoru tu nejdůležitější. Dle respondentů má největší vliv na to, že je učitel šikanován žáky, osobní nesympatie mezi učitelem a žáky. Tuto možnost zvolilo 42 (50 %) respondentů. Druhou nejčastější variantou byly postoje učitele, které označilo 17 (20 %) respondentů. Na třetím místě se nachází profesní zkušenosti učitele s počtem 9 (11 %) respondentů a v zápětí za touto možností je neatraktivnost výuky pro mladé s počtem 8 (10 %) respondentů. 5 (6 %) respondentů využilo také možnost jiná odpověď, kde měli svůj názor vypsát. Dle těchto respondentů má vliv na to, že se učitel dostane do pozice oběti šikany ze strany žáků, jednak negativní postoj k výuce, negativní přístup k žákům, měkká povaha, dále vnitřní nevyrovnanost a moc mírné, nerozhodné jednání a také to, že šikaně se nevyhne nikdo. 2 (2 %) respondenti si myslí, že určitý vliv může mít stupeň učitelovy kvalifikace (dosažené vzdělání) a pouze 1 (1 %) respondent uvedl

možnost věk učitele. Žádný z respondentů ne zvolil možnost učitelova specializace (v předmětech, oborech).

Graf č. 13: Popis nejčastěji šikanovaného učitele

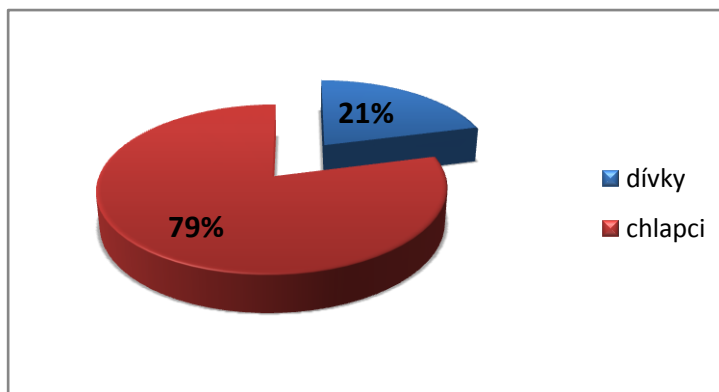

Jedenáctá položka se zabývala názory respondentů na to, jaký pedagog může být nejčastěji šikanován žáky. Tato otázka nabízela celkem 7 odpovědí, avšak respondenti měli vybrat pouze jednu odpověď stejně jako v předchozí položce. 46 (55 %) respondentů uvedlo, že nejčastěji je šikanován od svých žáků učitel bez autority. Následovala odpověď osobnostně nevyrovnaný učitel (cholerický, agresivní, aj.) s počtem 13 (15 %) respondentů a učitel se sníženou odolností s počtem 8 (10 %) respondentů. Možnost nezkušený učitel označilo 6 (7 %) respondentů a možnost nespravedlivý učitel taktéž 6 (7 %) respondentů. Rovněž jako v předchozí položce i v tomto případě zvolilo 5 (6 %) respondentů možnost jiná odpověď, kde se vyskytly tyto názory: příliš slušný učitel, učitel, který řeší problémy žáků, příliš důsledný učitel („puntičkář“), učitel, jenž se bojí žáků a jeden respondent uvedl, že na učiteli nezáleží, nýbrž je to v žácích, kteří to mají jako svůj koníček. Ani jeden respondent nevybral možnost mladý učitel (nízký věk).

Dílčí cíl č. 3: Zjistit charakteristiky žáka, které mohou vést k tomu, že šikanuje učitele

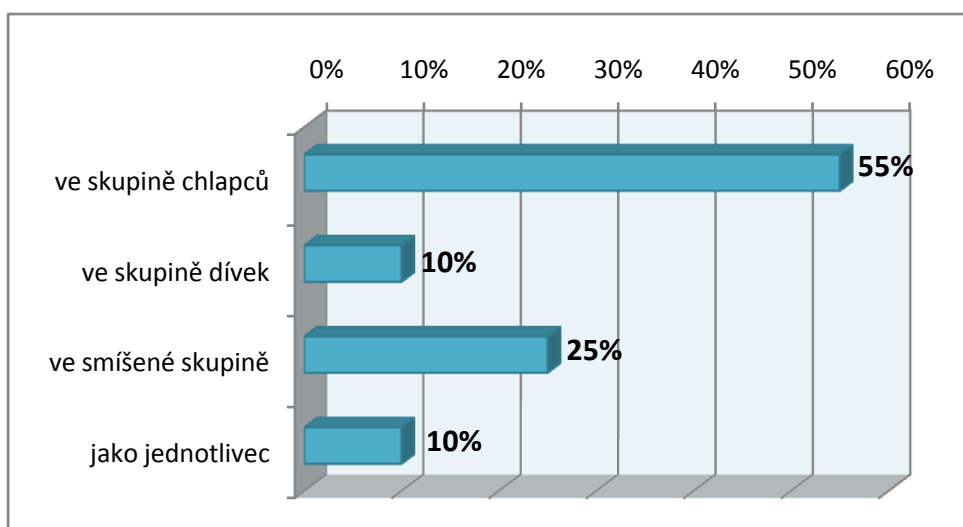
K třetímu dílčímu cíli se vztahují položky z dotazníku č. 12, 13 a 14. Výsledky těchto položek rozebereme v následujících grafech.

Graf č. 14: Iničiátoři šikany vůči učitelům

Dvanáctá otázka zkoumala, kdo je častějším iniciátorem šikany vůči učitelům pohledem samotných pedagogů. Naprostá většina respondentů si myslí, že častějším iniciátorem šikany vůči učitelům jsou chlapci. K tomuto názoru se z celkového počtu 84 respondentů přiklonilo 66 (79 %) respondentů. Dívky jakožto možné iniciátorky šikany vůči učitelům označilo pouze 18 (21 %) respondentů.

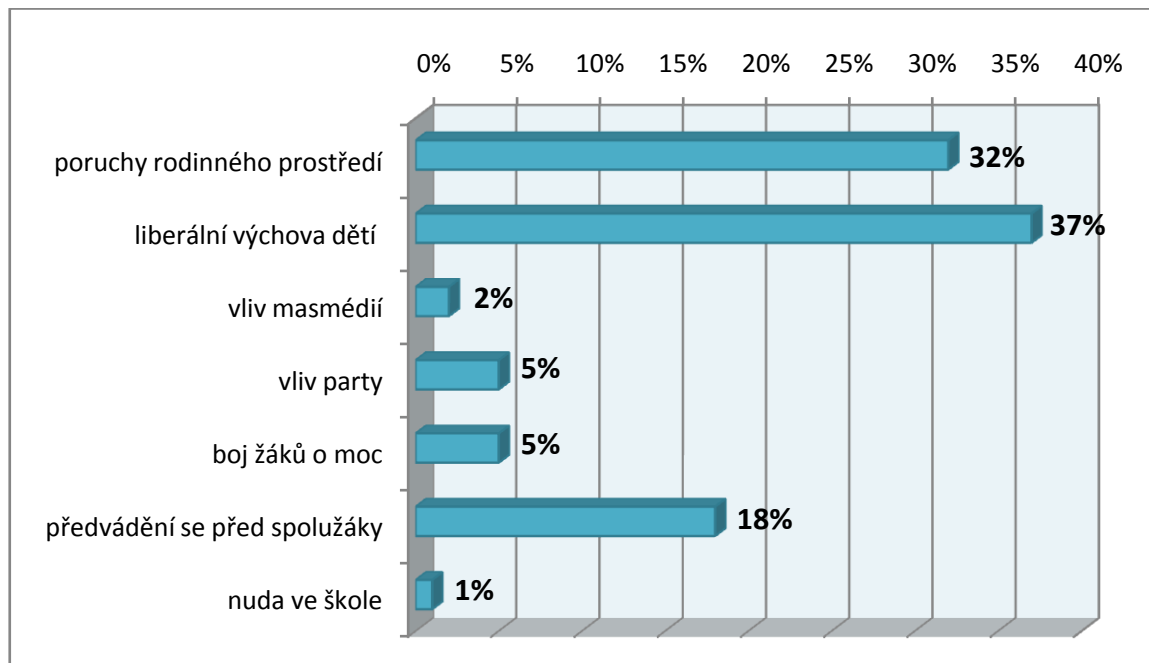
Graf č. 15: Způsoby šikanování učitelů ze strany žáků

Na základě třinácté položky jsme se dozvěděli, jakým způsobem dle názorů respondentů šikanují žáci učitele nejčastěji. Tato položka obsahovala čtyři odpovědi, respondenti však měli vybrat pouze jednu z nabízených možností. Jak můžeme vidět z grafu, nejčastěji se vyskytovala hned první odpověď, tedy že žáci šikanují učitele především ve skupině chlapců. Na tomto názoru se shodlo 47 (55 %) respondentů. Naopak 21 (25 %) respondentů se domnívá, že žáci šikanují učitele nejčastěji ve smíšené skupině. Dále 8 (10 %) re-

spondentů označilo odpověď ve skupině dívek a možnost jako jednotlivce zvolilo rovněž 8 (10 %) dotazovaných.

Graf č. 16: Možné příčiny, proč žáci šikanují učitele

Čtrnáctá otázka zmapovala, co je nečastější příčinou toho, že žáci šikanují své učitele dle názorů respondentů. V této otázce mohli respondenti vybrat pouze jednu odpověď z celkem 9 nabízených možností. 31 (37 %) respondentů se shodlo na názoru, že nejčastější příčinou šikanujícího chování žáků vůči učitelům je liberální výchova dětí vedoucí k nerespektování autority. Pouze o čtyři volby méně získala možnost poruchy rodinného prostředí (domácí násilí, citová deprivace, aj.), kterou zvolilo 27 (32 %) respondentů. Na třetím místě s počtem 15 (18 %) respondentů se nachází předvádění se před spolužáky. Jak můžeme vidět z grafu, dvě možnosti, konkrétně vliv party a boj žáků o moc, obdržely od respondentů stejný počet hlasů a to celkem 4 (5 %) hlasy. Pouze 2 (2 %) respondenti označili jako možnou příčinu žákova šikanujícího chování vliv masmédií a 1 (1 %) respondent uvedl jako příčinu nudu ve škole. Poslední dvě nabízené možnosti, tedy školní neúspěšnost žáků a jiná odpověď, nezvolil ani jeden respondent.

Dílčí cíl č. 4: Zjistit názory učitelů základních škol na řešení šikany vůči učitelům ze strany žáků.

K čtvrtému dílčímu cíli se vztahují položky z dotazníku č. 15 a 16. Výsledky položky č. 15 vyhodnotíme pouze slovně bez grafického znázornění, jelikož se jednalo o otevřenou otáz-

ku a odpovědi na ni byly příliš specifické a subjektivní. Výsledky položky č. 16 pak již rozebereme pomocí grafu.

Reakce učitele na šikanu

„Při vyučovací hodině vyzvete žáka k tomu, aby přednesl svůj zadaný úkol. Žák ale zůstane sedět v lavici a pohrdavě Vám odpoví, že úkol nemá hotový a před tabulí nejde. Vyzvete ho proto znovu, on však na Vaši výzvu nereaguje, naopak zůstane sedět v lavici, je k Vám vulgární, začne Vás urážet a zesměšňovat před ostatními žáky. Jak danou situaci vyřešíte?“

Cílem patnácté otázky bylo zjistit, jak by respondenti ve výše popsané situaci reagovali, jak by ji řešili. Nejvíce respondentů a to 16 (19 %) by si po vyučovací hodině osobně promluvil s žákem o jeho nevhodném chování a popřípadě ještě s vedením školy a rodiči žáka v případě, že by se taková situace znovu opakovala. 2 (2 %) respondenti by si k osobnímu jednání s žákem přizvali navíc třídního učitele a výchovného poradce.

8 (10 %) respondentů by žákovi za nesplněný úkol udělilo známku, jakou si zaslouží, tzn. nedostatečnou a dalších 8 (10 %) dotazovaných by si ještě pozvalo do školy rodiče žáka. Kromě hodnocení žáka nedostatečnou by si 7 (9 %) respondentů pohovořilo s dotyčným v soukromí, 1 (1 %) respondent by pak situaci řešil navíc s vedením školy a další 1 (1 %) respondent by kromě vedení školy informoval o problému také výchovného poradce a rodiče žáka.

Pouze udělením poznámky za žákovo nevhodné chování by tento problém vyřešili 2 (2 %) respondenti a 6 (8 %) respondentů by mimo poznámku jednalo i s rodiči žáka, vedením školy, popř. s výchovným poradcem. Kromě udělení poznámky by 5 (6 %) respondentů žáka ohodnotilo nedostatečnou, další 2 (2 %) respondenti by k tomu všemu situaci probrali také s vedením školy, zatímco další 2 (2 %) respondenti by si rovnou do školy pozvali rodiče žáka.

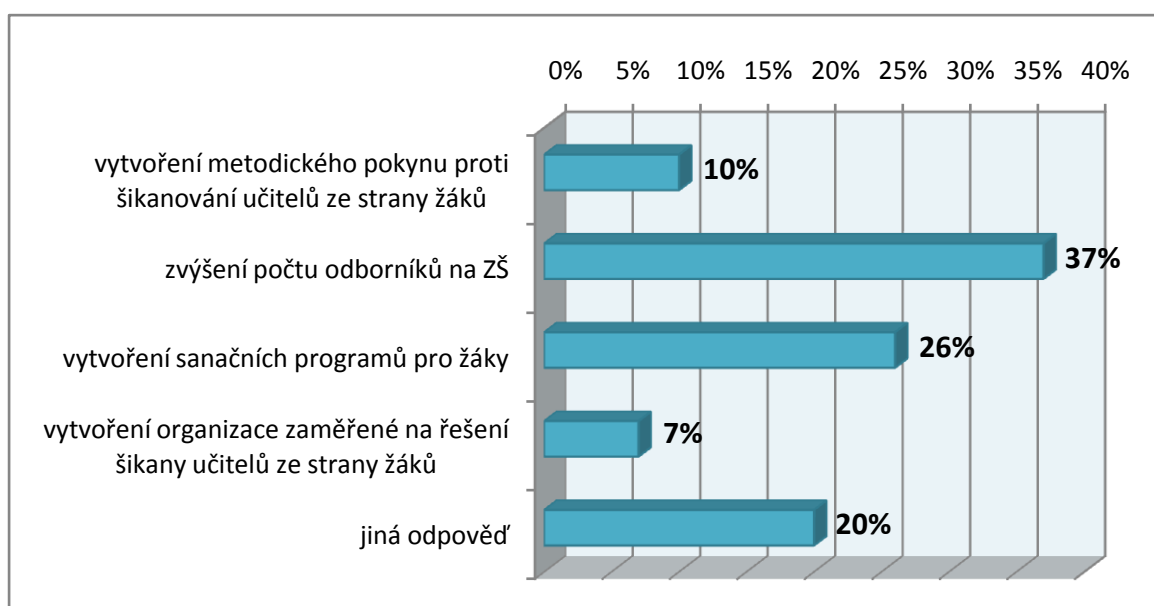
8 (10 %) respondentů uvedlo, že by takovou situaci okamžitě řešilo s vedením školy, kdežto 2 (2 %) respondenti by problém konzultovali přímo s rodiči žáka. 1 (1 %) respondent by kromě vedení školy a rodičů žáka o případu informoval také třídního učitele.

Dalším možným řešením výše uvedené situace dle respondentů je připomenutí žákovi porušování školního řádu a možnost kárného opatření (napomenutí, důtka), jež uvedli 2 (2 %) respondenti. 3 (4 %) respondenti odpověděli, že by žáka poslali na zbytek vyučovací hodi-

ny za dveře a následně by mu udělili napomenutí či důtku, další 4 (5 %) respondenti by kromě rázného opatření (napomenutí, důtku) obeznámili s případem i vedení školy.

Dále 1 (1 %) respondent uvedl, že by žákovi dal ještě jednu možnost a nový termín splnění úkolu, zatímco jiný respondent (1 %) napsal, že pokud by taková situace nastala, odešel by ze školství. Pouze 1 (1 %) respondent odpověděl, že by žákovi i celé třídě dal důrazně najevo, co smí a co ne a další možnosti řešení by se odvíjely od situace. 1 (1 %) dotazovaný by v takové situaci použil dokonce násilí.

Graf č. 17: Možnosti řešení šikany na učitelích ze strany žáků

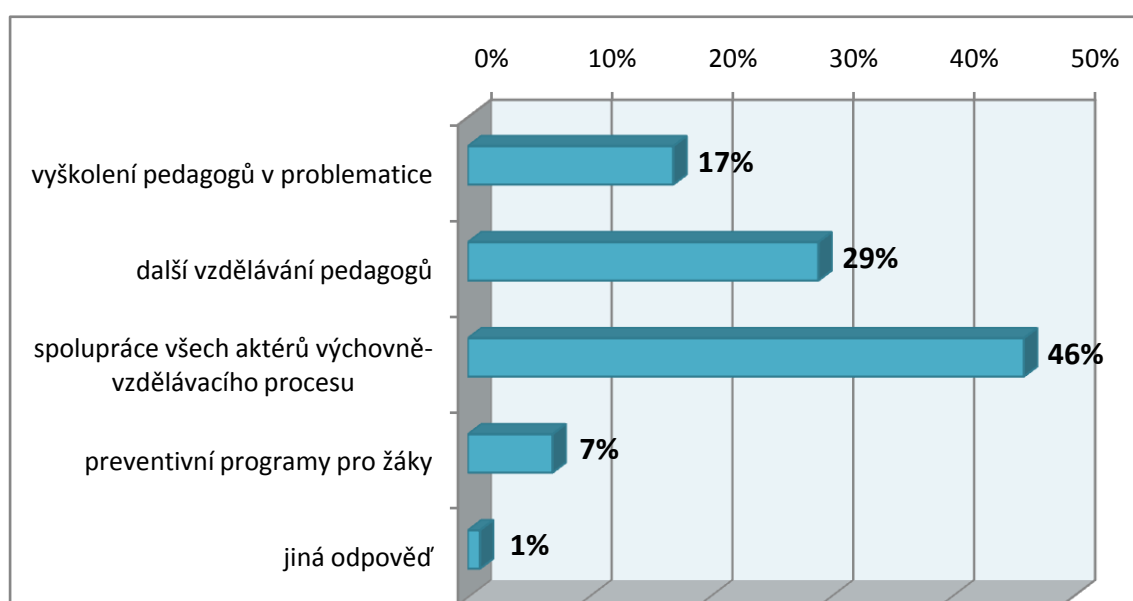
Šestnáctá otázka se zaměřovala na jednotlivé varianty, které by dle názorů respondentů mohly pomoci při řešení šikany na učitelích ze strany žáků. U této otázky měli respondenti na výběr z 5 možností, avšak zvolit mohli pouze jednu. 31 (37 %) respondentů zastává názor, že zvýšení počtu odborníků na ZŠ (psycholog, asistent pedagoga, výchovný poradce, aj.) by nejvíce pomohlo při řešení šikany vůči učitelům ze strany žáků. Naopak 22 (26 %) respondentů si myslí, že nejlepší možností řešení by bylo vytvoření sanačních (nápravných) programů pro žáky. Velmi překvapivé bylo, že až 17 (20 %) respondentů zvolilo variantu jiná možnost, kde mohlo vyjádřit svůj osobní názor. Nejčastěji šlo o názory typu: dát učitelům více pravomocí, zvýšit prestiž učitelů a školství, snížit počet žáků ve třídách, větší tresty za odpovědnost tohoto chování apod., ale objevovaly se i zcela neočekávané názory jako například: vězení pro žáky, při kterém by musel jeden z rodičů zůstat doma s žákem, vyloučení ze školy či vyloučení z docházky na tři dny, podobně jako v USA, kde je také povinná školní docházka, atd. Dále 8 (10 %) respondentů uvedlo jako možné

řešení vytvoření metodického pokynu proti šikanování učitelů ze strany žáků a na posledním místě se nachází možnost vytvoření organizace zaměřené na řešení šikany učitelů ze strany žáků s počtem 6 (7 %) respondentů.

Dílčí cíl č. 5: Zjistit názory učitelů základních škol na prevenci šikany vůči učitelům ze strany žáků

K pátému dílčímu cíli se vztahují položky z dotazníku č. 17 a 18. Položka č. 18 má ještě filtrační položku. Výsledky těchto položek rozebereme v následujících grafech.

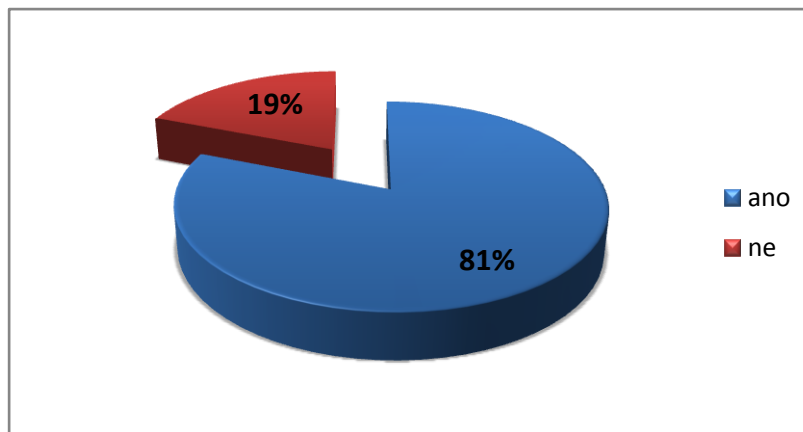
Graf č. 18: Možnosti prevence šikany na učitelích ze strany žáků

Sedmnáctá otázka zjišťovala, co by dle názorů respondentů mohlo pomoci k prevenci šikany na učitelích v případě, kdy agresory jsou žáci. Stejně jako v předchozí otázce i zde měli respondenti k výběru 5 odpovědí, ale označit mohli pouze jednu. Odpověď spolupráce všech aktérů výchovně-vzdělávacího procesu (škola, rodina, žáci, sociální pracovníci, aj.) spatřuje většina respondentů, konkrétně 39 (46 %) respondentů, jako nejlepší možnost prevence šikany na učitelích ze strany žáků. Druhou nejčastější možností bylo další vzdělávání pedagogů (např. kurzy na zvládnání problematických situací během výuky i mimo ni, aj.) s počtem 24 (29 %) respondentů a na třetím místě se nachází odpověď vyškolení pedagogů v problematice (např. způsoby řešení, postupy, sanace, aj.) s počtem 14 (17 %) respondentů. Dále 6 (7 %) respondentů zvolilo odpověď preventivní programy pro žáky, které by mohly pomoci k prevenci šikany na učitelích, kdy agresory jsou žáci. Variantu jiná odpověď vybral pouze 1 (1 %) respondent, který uvedl, že k prevenci šikany na učite-

lích ze strany žáků by pomohla kombinace druhé a třetí odpovědi, tedy další vzdělávání pedagogů a spolupráce všech aktérů výchovně-vzdělávacího procesu.

Graf č. 19: Účast žáků ZŠ na preventivních programech týkajících se šikany

Pomocí osmnácté položky jsme zjišťovali, zda se žáci na zkoumaných základních školách zúčastňují nějakých preventivních programů ohledně šikany. Jak lze vidět z grafu, naprostá většina respondentů uvedla odpověď ano, tedy že na jejich škole existují preventivní programy vztahující se k této problematice. Z celkového počtu 84 respondentů tuto možnost zvolilo 68 (81 %) respondentů. 16 (19 %) respondentů pak označilo odpověď ne.

Následovala ještě filtrační položka, na kterou odpovídali pouze respondenti, kteří v předchozí položce odpověděli ano (81 %). Tato otázka zkoumala, jakých konkrétních preventivních programů ohledně šikany se zúčastňují žáci na zkoumaných ZŠ. Jednalo se o otevřenou otázku, kterou jsme zařadili pouze z důvodu získání informací o konkrétních preventivních programech a také z toho důvodu, abychom zjistili, jestli mají respondenti přehled a ví, co jejich škola nabízí. Jelikož bylo například deset učitelů z jedné základní školy, odpovědi se tak hodně opakovaly. Nejvíce respondentů, celkem 12 (18 %), uvedlo tzv. PEER program, 10 (15 %) respondentů uvedlo projekt „Poznáváme se“ a dalších 10 (15 %) respondentů odpovědělo, že pořádají různé besedy s odborníky. 8 (12 %) dotazovaných odpovědělo, že organizují besedy s Policií ČR, další preventivní program s názvem „Kyberšikana“, který realizuje Městská policie, uvedlo 7 (10 %) respondentů a u stejného počtu respondentů, tedy u 7 (10 %) respondentů se vyskytovala odpověď projekt „Klima třídy“. Preventivní projekt „Bezpečně v kyberprostoru“ se objevil u 5 (7 %) respondentů, dalších 5 (7 %) dotazovaných odpovědělo, že pořádají semináře vedené odborníky z PPP a poslední 4 (6 %) respondenti uvedli, že se zúčastňují besídek s psychologem.

5.1 Ověření hypotézy

Hypotézu jsme ověřovali pomocí testu nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku. Hodnotu chí-kvadrátu a stupeň volnosti jsme vypočítali ze sestavených tabulek četností a následně jsme hodnotu chí-kvadrátu porovnali s kritickou hodnotou testového kritéria. Pro ověření hypotézy pro nás byly rozhodující položky z dotazníku č. 5 a 6, v nichž měli respondenti vybrat, jakou formu šikany na učitelích používají nejčastěji chlapci a jakou dívky.

Uvádíme zde stanovenou hypotézu spolu s určením statistické alternativní a nulové hypotézy:

H₁: Mezi užitím různých forem šikany vůči učitelům a pohlavím agresorů (žáků) existuje rozdíl.

H₀: Mezi užitím různých forem šikany vůči učitelům a pohlavím agresorů (žáků) neexistuje statisticky významný rozdíl.

H_A: Mezi užitím různých forem šikany vůči učitelům a pohlavím agresorů (žáků) existuje statisticky významný rozdíl.

Na tomto místě uvádíme celý postup, jakým jsme hypotézu ověřili. První tabulka zobrazuje pozorovanou četnost, druhá tabulka očekávanou četnost a třetí tabulka znázorňuje vypočtenou hodnotu.

Tabulka 1: Rozlišnost v užívání forem šikany vůči učitelům vzhledem k pohlaví - pozorovaná četnost

P	Zesměšňování	Ničení osobních věcí	Verbální napadání	Fyzické napadání	Šíření pomluv	Sexuální obtěžování	Σ
Chlapci	16	15	38	12	3	0	84
Dívky	21	1	12	0	46	4	84
Σ	37	16	50	12	49	4	168

Tabulka 2: Rozlišnost v užívání forem šikany vůči učitelům vzhledem k pohlaví – očekávaná četnost

O	Zesměšňování	Ničení osobních věcí	Verbální napadání	Fyzické napadání	Šíření pomluv	Sexuální obtěžování	Σ
Chlapci	18,5	8	25	6	24,5	2	84
Dívky	18,5	8	25	6	24,5	2	84
Σ	37	16	50	12	49	4	168

Tabulka 3: Rozlišnost v užívání forem šikany vůči učitelům vzhledem k pohlaví - vypočtená hodnota

χ^2	Zesměšňování	Ničení osobních věcí	Verbální napadání	Fyzické napadání	Šíření pomluv	Sexuální obtěžování	Σ
Chlapci	0,34	6,13	6,76	6	18,87	2	40,1
Dívky	0,34	6,13	6,76	6	18,87	2	40,1
Σ	0,68	12,26	13,52	12	37,74	4	80,2

Ve výše uvedených tabulkách jsme pro možnost použití testu nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku neuvedli variantu jiná odpověď, jelikož tuto variantu nezvolil žádný z respondentů.

Výpočet χ^2 pro kontingenční tabulku:

$$\chi^2 = \sum \frac{(P - O)^2}{O}$$

Vypočtená hodnota testového kritéria χ^2 je 80,2. Při vypočteném stupni volnosti 5 a hladině významnosti 0,05 činí kritická hodnota testového kritéria:

$$\chi^2_{0,05}(5) = 11,070.$$

$$\chi^2 = 80,2 > \chi^2_{0,05}(5) = 11,070$$

Testové kritérium χ^2 je větší než kritická hodnota testového kritéria a proto přijímáme **alternativní hypotézu:**

H_A : Mezi užitím různých forem šikany vůči učitelům a pohlavím agresorů (žáků) existuje statisticky významný rozdíl.

5.2 Interpretace dat

V této kapitole přistoupíme k vyvození závěrů a interpretaci výsledků našeho dotazníkového šetření. Na základě analýzy dat jsme získali odpovědi na dílčí výzkumné otázky, které si níže rozebereme.

Našeho dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 84 respondentů, tedy učitelů 2. stupně základních škol v okrese Břeclav. V úvodu dotazníku byla jedna informativní položka, která zjišťovala pohlaví respondentů. Na základě této položky jsme zjistili, že ženy v profesi učitelky mají stále větší zastoupení než muži.

První výzkumná otázka, k níž se vtaňují položky z dotazníku č. 1 – 4, se zaměřovala na zkušenosti učitelů 2. stupně základních škol se šikanou na učitelích ze strany žáků. Na základě našeho výzkumu jsme došli k překvapivému zjištění, že až 61 % respondentů se ve svém zaměstnání setkalo či se setkává se šikanou na učitelích ze strany žáků. Domníváme se, že se jedná jak o jedince, kteří se osobně stali obětí šikany, tak také jde o jedince, jež osobní zkušenost naštěstí nemají, ale nejspíše byli svědky šikany svých kolegů ze strany žáků. Mezi tři nejčastější formy takové šikany, s nimiž se respondenti setkávají, patří zesměšňování, ponižování, urážení a také ignorování. Za ignorováním následuje verbální napadání, s nímž mají učitelé rovněž spoustu zkušeností. Tyto výsledky se podobají výsledkům z výzkumu „Učitel jako oběť násilí – poznatky z viktimologického šetření na českých středních školách“, kdy učitelé měli nejčastější zkušenosti rovněž s urážením a nadáváním od studentů. (Tomášek, 2008, s. 386) Taktéž znepokojující je skutečnost, že z celkového počtu 84 respondentů mělo osobní zkušenost se šikanou ze strany žáků 17 respondentů. Tato skutečnost byla nemilým překvapením, jelikož jsme se domnívali, že obětí šikany bude podstatně méně. S touto nepříjemnou zkušeností se respondenti nejčastěji svěřovali svým kolegům, vedení školy a také své rodině. Nicméně se objevili i respondenti, kteří se nesvěřili nikomu. Důvodem toho dle našeho názoru mohl být stud,

kdy jedinci mohli mít pocit selhání, a proto se raději nikomu nesvěřili, jelikož měli obavy z nepochopení ze strany kolegů či z možné ztráty zaměstnání.

Druhá výzkumná otázka, s níž jsou spojeny položky z dotazníku č. 7 – 11, se zabývala možnými charakteristikami pedagoga, které mohou vést k tomu, že se stane obětí šikany ze strany žáků. Z našeho výzkumného šetření vyplynulo, že naprostá většina respondentů zastává názor, že šikanován od svých žáků je učitel bez přirozené autority. Roli tak dle většiny respondentů nehraje pohlaví, věk ani délka učitelovy praxe. S tímto názorem si dovolujeme souhlasit, jelikož si myslíme, že učitel, který není schopen si u žáků zjednat autoritu, vybudovat si určitý respekt, ale naopak dá najevo obavy a strach, vystupuje nejistě s „roztřesenými“ koleny, se tak nepochybně stává terčem všeho možného, pouze ne cílem určitého uznání a pozornosti. Překvapivým v této oblasti naopak bylo, že 29 % respondentů si myslí, že častější obětí šikany mohou být ženy učitelky, jelikož nemají přirozenou autoritu a respekt jako muž učitel, zatímco muže učitele jakožto možnou oběť šikany neuvedl ani jeden respondent. Neočekávaným zjištěním také bylo, že pouze 25 % respondentů uvedlo, že délka praxe učitele může hrát určitou roli při šikanování pedagogů ze strany žáků. Předpokládali jsme spíše, že tento názor bude zastávat mnohem více respondentů, jelikož dle našeho mínění, by zkušenější učitel měl lépe předvídat a rozpoznat danou situaci a vyhnout se tak nepříjemnostem. Z našeho výzkumu také vyplynulo, že důležitým aspektem, jež má největší vliv na to, zda učitel bude šikanován žáky, je dle většiny respondentů osobní nesympatie mezi učitelem a žáky.

Pro zjištění dat k třetí výzkumné otázce jsme použili položky z dotazníku č. 12 – 14. Tato otázka zkoumala možné charakteristiky žáka, jež mohou vést k tomu, že šikanuje učitele. Pomocí našeho dotazníkového šetření jsme zjistili, že dle 79 % respondentů jsou častějším iniciátorem šikany vůči učitelům chlapci a rovněž to, že žáci šikanují učitele nejčastěji právě ve skupině chlapců, což zastává 55 % respondentů. Může to být z toho důvodu, že na chlapce je více nahlíženo jako na drzejší, vulgárnější než na dívky, a také mají větší tendenci se předvádět před třídou. Naopak dle 25 % respondentů je učitel šikanován nejčastěji ve smíšené skupině, kde tedy i dívky mají zastoupení v roli agresora. Dále jsme také zjistili, co může být nejčastější příčinou toho, že žáci šikanují učitele. 37 % respondentů zastává názor, že za žákovo nevhodné chování, jež může vyvrcholit až šikanováním učitele, může liberální výchova rodičů, která vede k nerespektování autority. Zde se můžeme odkázat na kapitolu 3.2 v teoretické části práce, jež pojednává právě o příčinách šikany učitelů ze strany žáků. Můžeme tedy říci, že rodina má nenahraditelný vliv na výcho-

vu, socializaci a rozvoj osobnosti dítěte, proto by měli být rodiče pro své děti vzorem a měli by na ně působit již od mala. Avšak v současné době bohužel často dochází k tomu, že rodiče nemají kvůli pracovnímu vytížení a dalším povinnostem na děti čas a tak přenechávají výchovu na školu. Dětem tak chybí základní morální hodnoty, nemají téměř k nikomu úctu, neví, co si vůči kantorům smí dovolit a co už je daleko za hranicí přijatelného chování.

Na další výzkumnou otázku, která se týkala názorů učitelů 2. stupně ZŠ na možná řešení šikany vůči učitelům ze strany žáků, jsme se snažili najít odpověď pomocí položek z dotazníku č. 15 – 16. V položce č. 15 nás zajímalo, jak by respondenti reagovali v nastíněné situaci či jak by tuto situaci řešili. Jelikož se jednalo o otevřenou otázku, odpovědi byly velmi rozmanité a subjektivní. Nicméně z výzkumu vyplynulo, že většina respondentů a to 19 % respondentů by danou situaci vyřešilo promluvou s dotyčným žákem, popřípadě s vedením školy a rodiči žáka. Tato možnost řešení žákova nevhodného chování se nám jeví jako přijatelná, jelikož by bylo zapotřebí zjistit příčinu chování žáka a vyřešit tento problém ve spolupráci s vedením školy a rodiči. Naopak jako naprosto neadekvátní řešení takové situace se nám zdá být hodnocení nedostatečnou známkou a udělení poznámky, jež uvedla nemalá část respondentů. Domníváme se, že postih v této podobě nic nevyřeší, jelikož si žáci v dnešní době z hodnocení nedostatečnou či z poznámky nic „nedělají“, naopak se tím ještě vychloubají před svými spolužáky. Velmi překvapivá byla i odpověď jednoho respondenta, který uvedl, že v dané situaci by použil násilí, čímž by zajisté rovněž nic nevyřešil, právě naopak by situaci ještě zhoršil. Pomocí položky č. 16 jsme zjistili, co by dle názorů respondentů mohlo nejvíce pomoci při řešení šikany na učitelích ze strany žáků. Dle většiny respondentů by mohlo nejvíce pomoci zvýšení počtu odborníků na ZŠ (psycholog, asistent pedagoga, výchovný poradce, aj.). Pokud by bylo na škole více odborníků, kteří by již od samého počátku pracovali s problémovými žáky, mohlo by se tak spouště nepříjemnostem a i případné šikaně předejít. Větší počet odborníků by tak působil preventivně proti výskytu šikany vůči učitelům, zároveň by mohl pomoci zlepšit klima ve škole a také by usnadnil řešení současného stavu šikany. Zde se můžeme odkázat na kapitolu 3.4 v teoretické části práce, která se zabývá řešením šikany učitelů ze strany žáků. Velmi překvapivým bylo, že až 20 % respondentů využilo u této položky možnost jiná odpověď, kde vyjádřili svůj osobní názor k možnostem řešení šikany na učitelích. Objevily se zde i zcela neobvyklé názory, jako např. vězení, při kterém by musel

jeden z rodičů zůstat se žákem doma či vyloučení z docházky na tři dny jako je tomu v USA.

Další výzkumnou otázkou, jejímž cílem bylo zjistit názory učitelů 2. stupně ZŠ na prevenci šikany vůči učitelům ze strany žáků, jsme podložili položkami z dotazníku č. 17 – 18. Díky našemu výzkumnému šetření jsme došli k závěru, že dle většiny respondentů by k prevenci šikany na učitelích ze strany žáků mohla pomoci spolupráce všech aktérů výchovně-vzdělávacího procesu (škola, rodina, žáci, sociální pracovníci, aj.). Spolupráce například školy a rodiny je velmi důležitá, neboť se jedná o dvě hlavní instituce podílející se na výchově dítěte. Z toho důvodu by škola a rodiče neměli stát proti sobě, ale měli by vytvářet kvalitní vztah, který by měl být přínosný nejen pro ně, ale především pro děti. Z výzkumu také vyplynulo, že naprostá většina respondentů má přehled a ví, jaké preventivní programy ohledně šikany jejich škola nabízí. Toto zjištění, že téměř na každé škole funguje nějaký preventivní program bojující proti šikaně, bylo velmi uspokojujivé. Bohužel, jak uvedl jeden respondent ve své odpovědi, preventivní programy se týkají pouze šikany mezi žáky, o šikaně na učitelích se nemluví.

Na základě ověření hypotézy jsme přijali hypotézu H_A : Mezi užitím různých forem šikany vůči učitelům a pohlavím agresorů (žáků) existuje statisticky významný rozdíl. Můžeme tedy konstatovat, že existuje rozdíl mezi formou šikany vůči učitelům a pohlavím agresora (žáka). Tento závěr vycházející z přijaté hypotézy potvrzuje teoretická východiska dané problematiky (viz. kapitola 1.1 Klasifikace forem šikany).

5.3 Doporučení pro praxi

Na základě výsledků získaných naším výzkumem jsme dospěli k závěru, že šikana ze strany žáků vůči učitelům se na základních školách druhých stupňů na Břeclavsku vyskytuje, a to v nemalé míře. Toto zjištění by mělo být jakýmsi hnacím impulsem pro vedení zkoumaných škol, které by se měly více zaměřovat na danou problematiku. To znamená nevytvářet preventivní programy týkající se šikany pouze mezi žáky, ale ukázat žákům i jiný pohled na šikanu, tedy dopady šikany žáků vůči učitelům.

Proto bychom doporučili v rámci škol zrealizovat preventivní programy na ochranu učitelů před šikanou ze strany žáků. Tyto programy by mohly být zařazeny například do výuky předmětu Občanská a rodinná nauka, v níž by měla být daná problematika podána žákům jako „odstrašující případ“ vedoucí například až k vyloučení osoby žáka na okraj společnos-

ti kvůli jeho nevhodnému chování (např. umístění do výchovného ústavu). Předcházení vzniku šikany ze strany žáků vůči učitelům by mělo v těchto hodinách probíhat formou instruktážních videí a prezentací z reálného prostředí, které by žákům ukazovaly různé příklady nežádoucího chování vůči osobě učitele. Na základě těchto ukázek demonstrovat žákům, jakému chování by se měli vyhýbat a naopak jim vštěpovat základy mravního společenského chování. Preventivní programy by byly zabezpečovány školním metodikem prevence spolu s výchovným poradcem a celým pedagogickým sborem.

Mimo uvedení preventivních programů týkajících se šikany vůči učitelům do výuky, by mohly být pořádány semináře jak pro žáky, tak pro učitele vedené odborníky na tuto problematiku. Tyto semináře by se mohly konat jednou za každé pololetí, a to zvlášť pro žáky a zvlášť pro pedagogický sbor pod vedením stejného odborníka. Tento specialista by tak měl možnost nahlédnout na problematiku šikany na učitelích z obou stran. V případě žáků by cílem bylo zaměřit se na těchto seminářích na jejich chování vůči učitelům, vést s nimi diskuze o aktuálním klimatu jejich třídy a řešit případné problémy související se šikanou. Dále uvést žáky v podvědomí, že pedagog je také „jenom člověk“ a není to jejich „nepřítel“, naučit je vycházet si vzájemně vstřícně a nedělat naschvály. Semináře pořádané pro učitele by měly být vedeny v duchu poradenství. Odborník by učitelům poskytoval rady, jak s žáky správně komunikovat a pracovat, aby se předešlo případným vzájemným střetům. V případě, že by došlo ke konfliktu ze strany žáka vůči učiteli, specialista by učitelům poradil, jak by se měli v takové situaci zachovat a jak by měli dále postupovat, pokud by se šikana opakovala.

Jako další vhodné opatření shledáváme snížení trestní odpovědnosti mladistvých z věku 15 let mladistvého alespoň na věk trestní odpovědnosti 13 let. Učitel by tak v případě opakované a neúnosné šikany ze strany žáka mohl podat trestní oznámení na žáka již od tohoto nižšího věku. Tedy jinými slovy by byl žák za své jednání řádně potrestán vyššími správními orgány.

Dalším opatřením proti šikaně učitelů ze strany žáků by mohlo být dočasné vyloučení žáka na jeden až dva týdny ze školy po vzoru USA, což může působit negativně například při přijetí na střední školu. (Suchomel, 2016)

Netradičním řešením by mohly být také tzv. karantény, které se využívají v dánském školství. Do těchto karantén by byli umísťováni problémoví a nezvladatelní žáci,

kteří by zde byli vyučováni specialisty samostatně beze zbytku třídy. Žáci by se tak neměli před kým předvádět, tudíž by jejich chování bylo umírněnější. (Zvěřinová, 2016)

ZÁVĚR

V bakalářské práci jsme se zabývali problematikou šikany učitelů ze strany žáků. Toto téma jsme si zvolili zejména kvůli jeho aktuálnosti, závažnosti, rostoucímu výskytu a také z toho důvodu, že je zapotřebí na tento problém upozornit širokou veřejnost.

V teoretické části práce jsme nejprve vymezili pojem šikana, její formy, vývojová stádia a také její aktéry, tedy agresora, oběť a mlčící většinu. Poté jsme se zaměřili na vztah mezi žákem a učitelem, zejména na osobnost a autoritu pedagoga, osobnost žáka a také na rodinu a vrstevnickou skupinu z hlediska jejího podstatného vlivu na chování žáka. V závěru teoretické části jsme se věnovali samotné šikaně učitelů ze strany žáků.

Na základě předem stanovených výzkumných otázek a teoretických východisek jsme sestavili dotazník pro učitele druhého stupně základních škol v okrese Břeclav, který vyplnilo celkem 84 respondentů. Díky dotazníkovému šetření se nám podařilo dosáhnout předem stanovených výzkumných cílů.

První dílčí výzkumný cíl zjišťoval zkušenosti učitelů základních škol se šikanou na učitelích ze strany žáků. Ukázalo se, že více jak polovina učitelů se ve svém zaměstnání setkala se šikanou na učitelích ze strany žáků a téměř třetina učitelů měla dokonce se šikanou ze strany žáků osobní zkušenost.

Druhý dílčí výzkumný cíl zmapoval charakteristiky pedagoga, které mohou vést k tomu, že se stane obětí šikany ze strany žáků. Naprostá většina učitelů uvedla, že nejdůležitější je osobnost a přirozená autorita pedagoga, tudíž dle jejich názorů je nejčastěji šikanován učitel bez autority. Pohlaví, věk ani délka učitelovy praxe tak nehraje roli. Dle respondentů je důležitým aspektem, který hraje v této problematice roli, také osobní nesympatie učitele a žáka.

Pomocí dalšího dílčího cíle jsme zjistili charakteristiky žáka, které mohou vést k tomu, že šikanuje učitele. Naprostá většina respondentů si myslí, že iniciátory šikany vůči učitelům jsou převážně chlapci, tudíž i k šikanování učitelů dochází převážně ve skupině chlapců. Příčina žákova nevhodného chování vůči učiteli dle převážné části respondentů tkví v liberální výchově rodičů, jež vede k nerespektování autority.

Následující dílčí cíl zmapoval názory učitelů základních škol na řešení šikany vůči učitelům ze strany žáků. Nejvhodnější variantou, která by pomohla při řešení šikany na učitelích ze strany žáků, je dle většiny respondentů zvýšení počtu odborníků na ZŠ (psycholog,

asistent, pedagoga, výchovný poradce atd.). Další možnou variantou je dle učitelů také vytvoření sanačních (nápravných) programů pro žáky.

Pátý dílčí výzkumný cíl zkoumal názory učitelů na prevenci šikany vůči učitelům ze strany žáků. Téměř polovina respondentů vidí jako nejlepší způsob prevence spoluprací všech aktérů výchovně-vzdělávacího procesu (škola, rodina, žáci, sociální pracovníci atd.). Svůj účel by zajisté splnilo také další vzdělávání pedagogů (např. kurzy na zvládání problematických situací během výuky i mimo ni), jež respondenti hojně uváděli také jako možný způsob prevence.

Pomocí posledního dílčího cíle a na základě ověření námi stanovené hypotézy byl prokázán statisticky významný rozdíl mezi užitím různých forem šikany vůči učitelům a pohlavím agresorů (žáků).

Díky našemu výzkumu jsme tedy zjistili, že šikana učitelů ze strany žáků se na základních školách vyskytuje a to rozhodně ne v malé míře. Proto bychom na závěr naší bakalářské práce rádi připomněli doporučení, jež jsme navrhli. Jedná se zejména o realizaci preventivních programů na ochranu učitelů před šikanou ze strany žáků, do kterých by byli zapojeni jak žáci, tak i učitelé.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY**Knihy**

- [1] BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Vyd. 1. Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-08-9.
- [2] ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-463-X.
- [3] FIELD, Evelyn M. *Jak se bránit šikaně: praktický rádce pro děti, rodiče i učitele*. Vyd. 1. V Praze: Ikar, 2009. ISBN 978-80-249-1176-2.
- [4] FRANCOVÁ, Magdaléna, Jana MITROVÁ a Anna TŮMOVÁ. *Šikana učitelů. Návrh řešení problému v České republice*. Praha: Univerzita Karlova, 2010. 88 s.
- [5] GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.
- [6] GAVORA, Peter. *Učitel a žáci v komunikaci*. Brno: Paido, 2005. ISBN 80-7315-104-9.
- [7] HELUS, Zdeněk. *Psychologie školní úspěšnosti žáků*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979. ISBN 14-722-79.
- [8] CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.
- [9] KANTOROVÁ, Jana a Helena GRECMANOVÁ. *Vybrané kapitoly z obecné pedagogiky I*. Olomouc: Hanex, 2008. ISBN 978-80-7409-024-0.
- [10] KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách: Příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997. 127 s. Pedagogická praxe. ISBN 8071781231.
- [11] KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2005. ISBN 8073670143.
- [12] KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5.

- [13] KRÁLÍKOVÁ, Marie a Jarmila SINGEROVÁ-NEČESANÁ. *Rodina a škola ve výchovné spolupráci*. 1. vyd. Praha: SPN, 1985. 99 s. Knihy pro rodiče. ISBN 14-551-85.
- [14] KYRIACOU, Chris. *Klíčové dovednosti učitele: cesty k lepšímu vyučování*. 2. vyd. Praha:Portál, 2004. ISBN 8071789658.
- [15] LOVASOVÁ, Lenka. *Šikana*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-86991-65-2.
- [16] MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5.
- [17] NELEŠOVSKÁ, Alena. *Pedagogická komunikace v teorii a praxi*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005. ISBN 8024707381.
- [18] PODLAHOVÁ, Libuše. *Ze studenta učitelem: student - praktikant - začínající učitel*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. ISBN 8024404443.
- [19] PODLAHOVÁ, Libuše. *Učitel sekundární školy: studijní opora*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. ISBN 978-80-244-1828-5.
- [20] PRŮCHA, Jan, Jiří MAREŠ a Eliška WALTEROVÁ. *Pedagogický slovník*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.
- [21] ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ. *Jak na šikanu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2991-6.
- [22] ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem: [vývojová psychologie] : přepracované vydání*. Vyd.3. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0772-6.
- [23] STEFFGEN, Georges a Norbert EWEN. Teachers as victims of school violence: The influence of strain and school culture. *International Journal on Violence and Schools*. 2007, č. 3, s. 81 -93.
- [24] TOMÁŠEK, Jan. *Učitel jako oběť násilí-poznatky z viktimologického šetření na českých středních školách*. *Pedagogika*, 2008, 58, 4, s. 379-391. ISSN 0031-3815.
- [25] TŮMOVÁ, Anna et al. *Šikana učitelů - Zvyšující se výskyt šikany učitelů základních škol ze strany žáků v České republice*. Praha: Univerzita Karlova, 2009. 92 s.
- [26] VÁGNEROVÁ, Kateřina. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-611-7.

- [27] VALIŠOVÁ, Alena a Hana KASÍKOVÁ. *Pedagogika pro učitele*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1734-0.

Internetové zdroje:

- [1] ARABADŽIEV, Sáva. Šikana na učitelích. *Učitelské noviny* [online]. 2011, č. 6 [cit. 2015-11-20]. Dostupné z: <http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=5738>
- [2] SUCHOMEL, Petr. Učitelé si nevědí rady s nezvladatelnými žáky, o pomoc žádají politiky. *iDNES. cz* [online]. 2016, [cit. 2016-02-15]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/ucitele-si-nevedi-rady-s-nezvladatelnymi-zaky-o-pomoc-zadaji-politiky-1ef-/domaci.aspx?c=A090205_075801_studium_bar
- [3] ZVĚŘINOVÁ, Alena. Zákaz mobilů při výuce znesnadní žákům šikanování učitelů. *iDNES. cz* [online]. 2016, [cit. 2016-02-18]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/zakaz-mobilu-pri-vyuce-znesnadni-zakum-sikanovani-ucitelu-pop-/domaci.aspx?c=A081229_083458_studium_cen

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ZŠ Základní škola

MŠMT Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1: Pohlaví respondentů	42
Graf č. 2: Zkušenost učitelů se šikanou ze strany žáků	43
Graf č. 3: Tři nejčastější formy šikany na učitelích ze strany žáků	43
Graf č. 4: Osobní zkušenost učitelů se šikanou ze strany žáků	44
Graf č. 5: Osobní pocit strachu z nějakého žáka.....	45
Graf č. 6: Vyhybavé chování vůči žákovi.....	45
Graf č. 7: Svěření se s osobní zkušeností se šikanou ze strany žáků	46
Graf č. 8: Vymezení, komu se jedinec svěřil s osobní zkušeností se šikanou ze strany žáků	46
Graf č. 9: Oběť šikany ze strany žáků z hlediska pohlaví	47
Graf č. 10: Názor respondentů na to, zda věk učitele má vliv na šikanování ze strany žáků	48
Graf č. 11: Názor respondentů na to, zda délka praxe učitele má vliv na šikanování ze strany žáků.....	49
Graf č. 12: Vliv různých aspektů vedoucích k tomu, že se učitel stane obětí šikany	51
Graf č. 13: Popis nejčastěji šikanovaného učitele.....	52
Graf č. 14: Iničiátoři šikany vůči učitelům	53
Graf č. 15: Způsoby šikanování učitelů ze strany žáků	53
Graf č. 16: Možné příčiny, proč žáci šikanují učitele	54
Graf č. 17: Možnosti řešení šikany na učitelích ze strany žáků.....	56
Graf č. 18: Možnosti prevence šikany na učitelích ze strany žáků.....	57
Graf č. 19: Účast žáků ZŠ na preventivních programech týkajících se šikany	58

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Rozlišnost v užívání forem šikany vůči učitelům vzhledem k pohlaví - pozorovaná četnost.....	59
Tabulka 2: Rozlišnost v užívání forem šikany vůči učitelům vzhledem k pohlaví – očekávaná četnost.....	60
Tabulka 3: Rozlišnost v užívání forem šikany vůči učitelům vzhledem k pohlaví - vypočtená hodnota.....	60

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Dotazník

B. Komu jste se svěřil/a, že jste se stal/a obětí šikany ze strany žáků?

- a) kolegům
- b) vedení školy
- c) své rodině
- d) rodičům agresora (žáka)
- e) jiná odpověď.....

5) Jakou formu šikany na učitelích používají nejčastěji chlapci? (vyberte pouze 1 odpověď)

- a) zesměšňování
- b) ničení osobních věcí
- c) verbální napadání (např. nadávky)
- d) fyzické napadání (např. házení různých předmětů po učiteli)
- e) šíření pomluv
- f) sexuální obtěžování
- g) jiná odpověď.....

6) Jakou formu šikany na učitelích používají nejčastěji dívky? (vyberte pouze 1 odpověď)

- a) zesměšňování
- b) ničení osobních věcí
- c) verbální napadání (např. nadávky)
- d) fyzické napadání (např. házení různých předmětů po učiteli)
- e) šíření pomluv
- f) sexuální obtěžování
- g) jiná odpověď.....

7) Kdo se stává dle Vašeho názoru častěji obětí šikany ze strany žáků?

- a) učitelé
- b) učitelky
- c) pohlaví nehraje roli

Svůj názor prosím zdůvodněte.

8) Hraje podle Vás věk učitele určitou roli při šikanování učitelů ze strany žáků?

- a) ano
- b) ne

Svůj názor prosím zdůvodněte.

9) Hraje podle Vás délka praxe učitele určitou roli při šikanování učitelů ze strany žáků?

- a) ano
- b) ne

Svůj názor prosím zdůvodněte.

10) Co má podle Vašeho názoru největší vliv na to, že se učitel stane obětí šikany ze strany žáků? (vyberte pouze 1 odpověď)

- a) stupeň učitelovy kvalifikace (dosažené vzdělání)
- b) učitelova specializace (v předmětech, oborech)
- c) věk učitele
- d) profesní zkušenosti učitele
- e) postoje učitele

- f) neatraktivnost výuky pro mladé
- g) osobní nesympatie učitel – žáci
- h) jiná odpověď.....

11) Jaký pedagog je dle Vašeho názoru nejčastěji šikanován žáky? (vyberte pouze 1 odpověď)

- a) učitel se sníženou odolností
- b) učitel bez autority
- c) nezkušený učitel
- d) mladý učitel (nízký věk)
- e) osobnostně nevyrovnaný učitel (cholerický, agresivní, aj.)
- f) nespravedlivý učitel
- g) jiná odpověď.....

12) Kdo je podle Vašeho názoru častějším iniciátorem šikany vůči učitelům?

- a) dívky
- b) chlapci

13) Jakým způsobem dle Vašeho názoru šikanují žáci učitele nejčastěji? (vyberte pouze 1 odpověď)

- a) ve skupině chlapců
- b) ve skupině dívek
- c) ve smíšené skupině
- d) jako jednotlivce

14) Co je podle Vašeho názoru nejčastější příčinou toho, že žáci šikanují své učitele? (vyberte pouze 1 odpověď)

- a) poruchy rodinného prostředí – domácí násilí, citová deprivace
- b) liberální výchova dětí vedoucí k nerespektování autority
- c) vliv masmédií
- d) vliv party
- e) boj žáků o moc
- f) předvádění se před spolužáky
- g) nuda ve škole
- h) školní neúspěšnost žáků
- ch) jiná odpověď.....

15) Při vyučovací hodině vyzvete žáka k tomu, aby přednesl svůj zadaný úkol. Žák ale zůstane sedět v lavici a pohrdavě Vám odpoví, že úkol nemá hotový a před tabulí nejde. Vyzvete ho proto znovu, on však na Vaši výzvu nereaguje, naopak zůstane sedět v lavici, je k Vám vulgární, začne Vás urážet a zesměšňovat před ostatními žáky. Jak danou situaci vyřešíte?

16) Která varianta z níže uvedené nabídky by dle Vašeho názoru nejvíce pomohla při řešení šikany na učitelích ze strany žáků? (vyberte pouze 1 odpověď)

- a) vytvoření metodického pokynu proti šikanování učitelů ze strany žáků
- b) zvýšení počtu odborníků na ZŠ (psycholog, asistent pedagoga, výchovný poradce, aj.)
- c) vytvoření sanačních (nápravných) programů pro žáky
- d) vytvoření organizace zaměřené na řešení šikany učitelů ze strany žáků
- e) jiná odpověď.....

17) Co by podle Vašeho názoru mohlo pomoci k prevenci šikany na učitelích, v případě kdy agresory jsou žáci? (vyberte pouze 1 odpověď)

- a) vyškolení pedagogů v problematice (např. způsoby řešení, postupy, sanace, aj.)

- b) další vzdělávání pedagogů (např. kurzy na zvládnání problematických situací během výuky i mimo ni, aj.)
- c) spolupráce všech aktérů výchovně-vzdělávacího procesu (např. škola, rodina, žáci, sociální pracovníci, aj.)
- d) preventivní programy pro žáky
- e) jiná odpověď.....

18) A. Zúčastňují se žáci na Vaší škole nějakých preventivních programů ohledně šikany?

- a) ano
- b) ne

Na následující otázku odpovídají pouze ti, kteří v předchozí otázce odpověděli ano.

B. Jakých preventivních programů ohledně šikany se zúčastňují žáci na Vaší škole?

V případě, že máte k danému tématu nějaké připomínky, můžete se vyjádřit níže.

.....

.....

.....

.....